

AK PARTİ'NİN BAŞKANLIK SİSTEMİ MODELİNİN ABD'DEKİ BAŞKANLIK SİSTEMİ MODELİNDEN FARKLILIK ARZ EDEN YÖNLERİ

*Yrd. Doç. Dr. Adnan KÜÇÜK**

Öz

Türkiye'de 1980'li yılların başından bu yana bazı siyasetçiler parlamenter sistemden başkanlık sistemine geçilmesi önerisinde bulunmuştur. Bunlar içerisinde en somut öneriyi AK Parti getirmiştir. AK Parti'nin başkanlık modeli, ABD'de tatbik edilen başkanlık modelinin aynısı değildir. Bu öneride Türkiye'ye özgü bazı farklılıklar yer almaktadır. Bu Türkiye'ye özgü özellikle bazıları tarafından ciddi eleştirilere tabi tutulmuştur. Fakat AK Parti'nin bu önerisine bazı akademisyenler tarafından da destek gelmiştir. Bu makalede, AK Parti tarafından önerilen başkanlık modeli ile ABD'de tatbik edilen başkanlık modeli mukayeseli olarak incelenecek ve önerilen bu sistemin Türkiye'de uygulanabilirliği tahlil edilecek. Şayet Türkiye'de başkanlık sistemi benimsenirse yapılması gerekli bazı önerilere de yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Başkanlık sistemi, AK Parti, Türkiye'ye özgü başkanlık sistemi, başkancı sistem, ABD başkanlık sistemi, sert kuvvetler ayrılığı.

Aspects Which Differ From Presidential System Model in The USA, of AK Party's Presidential System Model

Abstract

Some politicians in Turkey has proposed switching the parliamentary system to presidential system since the early 1980s. Among these, the most concrete proposal has brought the AK Party. The presidential model of the AK Party is not the same as the presidential model is applied in the USA. This proposal includes some differences specific to Turkey. It has been subjected to severe criticism by some of the features specific to Turkey. But some academicians supported this proposal of AK Party. In this article, presidential model which proposed by the AK Party will be examined in a comparative model applied to the presidency in the United States and suggested the applicability of this system will be analyzed in Turkey. If Turkey adopted the presidential system, Some necessities will also be provided to some suggestions.

Keywords: Presidential system, AK Party (Justice and Development Party), Turkey-specific presidential system, president system, Presidential system in USA, rigid separation of powers.

* Kırıkkale Üniversitesi

Giriş

Türkiye’de, bazen cari siyasi sistemin tıkanıdığı dönemlerde, bazen de mevcut parlamenter sistem içerisinde yeterli manevra kabiliyetine sahip olmadıklarının düşünen siyasetçilerin, bu alanda rahatlatma sağlanması adına veya geçmişte yaşanan bazı sistemsel sorunların bir daha yaşanmaması amacıyla, hükümet sistemine yönelik tartışmaları gündeme getirdikleri görülmektedir. Her ne kadar daha önceki yıllarda da hükümet sistemi eksenli bazı tartışmalar yaşanmış ise de¹, özellikle 1980’li yıllardan itibaren Turgut Özal, Süleyman Demirel ve Tansu Çiller, başkanlık ya da yarı-başkanlık sistemine yönelik talepleri ara ara dile getirmişlerdir. Fakat bunların hiç birisi, bu önerilerini fiiliyata geçirme yönünde bir teşebbüste bulunmadılar; talep ve özlemleri hep söylem düzeyinde kaldı. Her ne kadar bu tartışmalar bir müddet unutuldu ise de, amaçlarını tahakkuk ettirme imkân ve ortamı bulamayan bu şahsiyetlerle benzer taleplerle siyaset yapan Recep Tayyip Erdoğan, 2003 Martında başbakan olmasını takiben başkanlık sistemi tartışmalarını tekrardan başlattı. Erdoğan’ın başbakanlığı döneminde, diğerlerinden farklı olarak, başkanlık modeli önerisi söylem düzeyinde kalmadı, AK Parti’nin başkanlık sistemi önerisi, yeni Anayasa çalışmalarını yürüten Anayasa Uzlaşma Komisyonuna sunuldu. Bu, soyut söylem aşamasından fiiliyata geçirme aşamasına yönelik atılan önemli bir adımdır. AK Parti’nin başkanlık sistemi önerisi, ABD’deki başkanlık modeli ile birebir uyumlu değildir; bu, Türkiye’ye özgü bir başkanlık sistemi modelidir².

Türkiye’de AK Parti tarafından önerilen başkanlık modeli ile alakalı çok değişik tepkiler mevcuttur. AK Parti’nin başkanlık modeline, akademik camiada ve diğer kesimlerde, karşı olanlar olduğu gibi, destekleyenler de mevcuttur. Türkiye için uygun hükümet sistemi ile alakalı tartışmaların, rasyonel ve bilimsel olmaktan çok duygusal ve ideolojik çerçevede ele alındığı, lehte ve aleyhte görüşlerin çok abartılı bir şekilde sunulduğu görülmektedir³. Bir kısmı, AK Parti’nin başkanlık sistemi önerisinin, ABD’deki başkanlık modelinden mülhem olduğunu⁴, başkanlık sisteminin Türkiye’nin hemen her derdine deva bir kurtuluş reçetesi olduğunu söylerken⁵, bazı başkanlık sistemi karşıtları da, başkanlık sisteminin, Türkiye’de sultanlığa, padişahlığa, otoriter bir düzene, tek adam rejimine, kişisel diktatörlüğe yol açacak bir sistem

1 Türkiye’de hükümet sistemine ilişkin tartışmaların başlangıcını, Osmanlı’da demokrasi tartışmalarının yoğun bir şekilde yürütüldüğü 1850’li yıllara kadar götürebilmek mümkündür. Yusuf TEKİN, “Hükümet Sistemi Tartışmalarının Sorunlu Görünümü”, *Yeni Türkiye D.*, Yıl 9, S. 51, Mart-Nisan 2013, s. 190-194, 198.

2 M. Zafer ÜSKÜL, “Başkanlık Sistemi mi? Neden?”, *Yeni Türkiye D.*, Yıl 9, S. 51, Mart-Nisan 2013, s. 531.

3 Ergun ÖZBUDUN, “Hükümet Sistemi Tartışmaları”, *Yeni Türkiye D.*, Yıl 9, S. 51, Mart-Nisan 2013, s. 530.

4 Gökhan BACIK, “Başkanlık Sistemi: Türkiye Usulü Bir Tartışma”, <http://anayasaizleme.org/index.php/baskanlik-sistemi-turkiye-usulu-bir-tartisma-gokhan-bacik/>, (ET: 02.04.2013).

5 ÖZBUDUN, Hükümet Sistemi Tartışmaları, s. 205.

olduğunu⁶, AK Parti'nin modelinin, otoriter niteliği daha baskın bir “başkanca (hiper-başkanlık)” sistem olduğunu, bu modelin, ABD'deki saf başkanlık sisteminden ziyade Chavez'inkine benzediğini ifade etmektedirler⁷.

Bu makalede, başkanlık sistemi hakkında genel bilgiler verildikten sonra, AK Parti'nin başkanlık hükümet sistemi önerisi, ABD'deki hükümet sistemi modeli ile mukayeseli olarak değerlendirilmeye tabi tutulacaktır.

ABD'deki Başkanlık Sistemi

Başkanlık sistemi açısından uygulanan tek bir modelden söz edebilmek mümkün değildir; bu sistem sadece ABD'de tatbik edilmez; diğer bazı ülkelerde de başkanlık rejimleri mevcuttur⁸, fakat bu rejimlerin, ABD'deki rejimden değişen ölçülerde farklılık arz ettiği görülmektedir. Bu farklılık sebebiyledir ki ABD'deki başkanlık sisteminden “saf başkanlık sistemi” olarak söz edilmektedir⁹. ABD dışında kalan diğer ülkelerdeki başkanlık uygulamalarının birçoğu otoriter niteliğe sahip olmaları sebebiyle genellikle “başkanca” rejimler olarak nitelenmiştir¹⁰. Fakat “başkanlık sisteminin demokratik zeminde başarılı olarak tatbik edildiği bir tek ülke vardır o da ABD'dir; bunun sebebi de, bu ülkenin kendine özgü şartlarıdır, bu sistemin dünyanın diğer hiçbir demokratik ülkesinde başarılı bir şekilde tatbik edilme şansı mevcut değildir” şeklindeki bir belirleme, her ne kadar 1970'li yıllardaki gerçeklikler bağlamında isabetli ise de, artık bu günün ger-

6 İbid., s. 205; TEKİN, Hükümet Sistemi Tartışmalarının Sorunlu Görünümü, s. 196.

7 Prof. Andrew Arato, “AK Partinin Önerdiği Hiper Başkanlık”, (Röportajı yapan: Ezgi BAŞARAN), *Radikal Gzt.*, 18.02.2013.

8 Hasan TUNÇ, “Türkiye’de Başkanlık Sistemi mi? Parlamenter Sistem mi?”, *Yeni Türkiye D.*, Yıl 9, S. 51, Mart-Nisan 2013, s.281. 2013 yılı itibariyle Birleşmiş Milletlere üye 193 Devlet ile Vatikan ve devlet statüsü tartışmalı olan 12 ülke üzerinde yapılan bir araştırmaya göre, 66 ülkede başkanlık sistemi tatbik edilmektedir. 60 ülke ile ikinci sırada parlamenter sistem yer almaktadır. Ayhan DÖNER, “Başkanlık Sisteminin Türkiye’de Uygulanabilirliği”, *Yeni Türkiye D.*, Yıl 9, S. 51, Mart-Nisan 2013, s. 669.

9 Arend LJPHARD, *Çağdaş Demokrasiler*, (Çev.: Ergun ÖZBUDUN & Ersin ONULDU-RAN), Türk Demokrasi Vakfı ve Siyasi İlimler Derneği Ortak Yayını, Ankara, (Tarih yok), s. 45; Nur ULUŞAHİN, *Anayasal Bir Tercih Olarak Başkanlık Sistemi*, Yetkin y., Ankara, 1999, s. 27-30; Mehmet TURHAN, *Hükümet Sistemleri ve 1982 Anayasası*, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi y., Diyarbakır, 1989, s. 33

10 Erdoğan TEZİÇ, “Başkanlık Rejimini Anlamak”, *Yeni Türkiye D.*, Yıl 9, S. 51, Mart-Nisan 2013, s. 367. Ortaya çıkışından sonra geçen iki yüzyılı aşkın sürede Latin Amerika ülkelerinin anayasal deneyimi, ABD modelinden demokrasi eksikliği, parti yapısı, sosyo-ekonomik krizler vs. sebepleriyle farklılaşmış, kıtada yapılan daha ziyade otoriter eğilimlerle belirginleşen başkanca (hiper-başkanlık) sistemlere dönüşmüştür. ...Başkanca sistemlerde başkanın anayasal yetkileri çoğalmakta ve gücü kişiselleşmektedir ve bu yönleriyle de ABD modelinden esaslı bir şekilde ayrılmaktadır. ...bunlar, parlamenter sisteme has bazı özellikleri anayasal sistemlerine monte etmişlerdir. Şule Özsoy BOYUNSUZ, “Başkanlık Sisteminin Anayasal, Kurumsal, Davranışsal Dinamikleri ve Türkiye İçin Başkanlık Sistemi Tercihini”, *Yeni Türkiye D.*, Yıl 9, S. 51, Mart-Nisan 2013, s. 419, 422. Başkanlık rejimindeki özellik, yürütmeyi öteki kuvvetlere üstün kılmak değildir. Fakat zamanımızda, doğrudan doğruya yürütmeyi güçlendirip üstünlük vermek yoluyla bu rejimin yozlaştırıldığı görülmektedir. Bu tür rejimlere “başkanca” rejimler denilmektedir. Tarık Zafer TUNAYA, *Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku*, 5. B., Araştırma, Eğitim, Ekin y., İstanbul, 1982, s. 396.

çeklikleri ile bağdaşmamaktadır¹¹. Kosta Rika'da 1949'dan, Venezuela'da 1958'den, Kolombiya'da 1974'ten, Peru'da 1979'dan, Filipinler'de 1986'dan beri başkanlık sistemi uygulaması kesintisiz olarak sürmektedir. 1980'lerden itibaren Arjantin, Uruguay, Brezilya ve Şili başta olmak üzere bazı ülkeler başkanlık demokrasilerini yeniden tesis etmişlerdir¹². Günümüzde bakıldığı zaman, Latin Amerika ülkelerinin sağlıklı demokrasiye dönüştüğü görülmektedir. Ekonomist Dergisi tarafından her yıl yayımlanan demokrasi endeksinde Başkanlık sisteminin tatbik edildiği Latin Amerika ülkelerinin demokratik rejimler olarak nitelendikleri ve endekste Türkiye'den daha yüksek sıralarda yer aldıkları görülmektedir¹³.

ABD'deki Saf Başkanlık Sisteminin Özellikleri

1. ABD başkanlık sisteminin dayandığı temel ilke *kuvvetler ayrılığı*dır. Kuvvetler ayrılığı, devlet organları arasında hiyerarşi ya da üstünlük olmaması demektir. Yasama, yürütme ve yargı birbirinden bağımsız, ancak hukuken eşit konumdadırlar¹⁴. John Locke ve Montesquieu'nun kamu hürriyetlerinin teminat altına alınması için lüzumlu gördükleri yasama, yürütme ve yargı organlarının birbirinden ayrılması ve birbirlerini denetlemeleri temeline dayanan bu ilke, ABD kurucu babalarını derinden etkilemiştir¹⁵. ABD'deki sistemi kuran kurucu babaların temel kaygılarından birisi de aşırı güçlü bir merkezî devletin meydana çıkması (güç temerküzü) tehlikesinden kaçınmak idi. Kurucu babalar, bu amaçla devlet kuvvetlerini, dikey (mülki/federatif yapı) ve yatay (işlevsel) olarak ayırma yolunu tercih ettiler. Bu tercih neticesinde "kuvvetler ayrılığı"na dayanan federal bir sistem kurdular¹⁶. Yumuşak kuvvetler ayrılığı olarak nitelenen parlamenter sistemden ayırt etmek için başkanlık sisteminden *sert kuvvetler ayrılığı* olarak da söz edilmektedir. ABD'deki başkanlık rejimi, anayasal açıdan kuvvetler ayrılığı, "kuvvetlerin eşitliği" şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu sistemdeki kuvvetlerin eşitliği, hukuki bir eşitliktir¹⁷.

11 Ergun ÖZBUDUN, "Ergun Özbudun'la Hükümet Sistemi Üzerine Söyleşi", (Söyleşiyi Yapan: Levent KORKUT) *Demokrasi Platformu D.*, Y. 9., S. 33, Haziran-2013-1, s. 4; Mustafa ERDOĞAN, *Anayasa Hukuku*, 7. B., Orion y., Ankara, 2011, s. 21; Osman CAN, "Başkanlık Sistemi Hakkında Birkaç Not", *Yeni Türkiye D.*, Yıl 9, S. 51, Mart-Nisan 2013, s. 179.

12 ERDOĞAN, *Anayasa Hukuku*, s. 21; DÖNER, agm., s. 669.

13 Uruguay, Brezilya ve Şili gibi ülkeler, endekste ilk otuz kırk ülke arasında yer yer alırken Türkiye 88. Sırada yer almaktadır. Yirmi sene önce hepsi diktatörlük olan bu ülkeler, şimdi demokratik başkanlık rejimine sahip. Latin Amerika son yirmi yıl içinde dönüşürken, başkanlık sistemini terk etmedi, demokratikleşme hareketiyle sorunlarını çözdü. ÖZBUDUN, Ergun Özbudun'la Hükümet Sistemi Üzerine Söyleşi, s. 4.

14 Pınar AKÇALI, "Genel Özellikleri, Yararları ve Sakıncaları Işığında Başkanlık Sistemleri", *Yeni Türkiye D.*, Yıl 9, S. 51, Mart-Nisan 2013, s. 407.

15 TURHAN, age., s. 32.

16 ERDOĞAN, *Anayasa Hukuku*, s. 21.

17 TEZİÇ, agm., s. 367.

2. Başkanlık sisteminde yasama ve yürütme kuvvetleri, hem işlevsel, hem de organik açıdan birbirinden ayrılarak, iki farklı organa verilmiştir. *İşlevsel ayrılığa göre*, yasama ile yürütmenin yerine getirdikleri işlevler birbirinden tamamen farklıdır. Buna göre, yasama “kanun yapma”, yürütme ise “hükümet etme” anlamına gelir. Bu sistemde, her bir kuvvet, sadece kendi işlevini yerine getirir; bu işlevlerin veya kuvvetlerin birisi diğerine karışamaz¹⁸. Can'ın ifadesiyle, Amerika başkanlık sistemi rasyonelleştirilmiş yasama ve yürütme esasını kabul ediyor. Yani hem yürütme, hem de parlamento kendi içinde maksimum etkinlik sahibi¹⁹ olup her biri kendi işlevsel alanlarında güçlüdürler. Yürütme güçlüdür ama, yasamadan devşirilen bir gücü öngören parlamenter sistemden farklı olarak gücünü seçimler yoluyla halktan alıyor; onun bu gücü yasama aleyhine işleyen bir güç değildir. Yasama ise kanunların yapılması konusunda hem hür hem de gündemine hâkimdir. Yürütmenin, yasama işlevinin icrası noktasından hiçbir hukukî gücü mevcut değildir. Her iki kurum da, doğrudan halk tarafından seçildikleri ve ona karşı sorumlu oldukları için, ona hesap vermenin gerekleri ile uyumlu olarak çalışırlar²⁰.

Organik ayrılığa göre yasama ve yürütme işlevleri, ayrı ayrı organlar tarafından yerine getirilir. Bu organlar birbirinden bağımsızdırlar. Bu sisteme göre, yasama yetkisi, üyeleri halk tarafından seçilen temsili meclise, yürütme yetkisi ise genel oyla seçilmiş Başkana aittir.

3. Devlet başkanı, belli bir zaman dilimi için halk tarafından seçilir. Başkanın halk tarafından seçilmesi, başkanlık sisteminin zorunlu gereğidir²¹. Anayasanın 1804 tarihli 12. Değişikliğine göre, ABD'de başkan, halk tarafından, iki dereceli seçimle seçilir²². Birinci aşamada, her federe devlet, genel oyla başkan seçecek delegeleri (başkan seçim koleji)²³ belirler; bunlara *ikinci seçmenler* de denilir. İkinci aşamada, bu delegeler/ikinci seçmenler başkan seçer. İkinci seçmenler, “*emredici vekâlet*” ilkesi uyarınca hareket ettikleri için, kendilerini seçenlerin iradesi haricinde oy kullanamazlar²⁴.

18 Adnan KÜÇÜK, *Anayasa Hukuku*, 2. B., Orion y., Ankara, 2012, s. 43.

19 CAN, agm., s. 178.

20 İbid., s. 178.

21 ULUŞAHİN, *age.*, s. 30; LIJPHARD, *age.*, s. 44-45; Giovanni SARTORİ, *Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği*, (Çev.: Ergun ÖZBUDUN), Yetkin y., Ankara, 1997, s. 114; Kemal GÖZLER, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, Ekin y., Bursa, 2010, s. 232-233.

22 GÖZLER, *age.*, s. 307; Gülgün E. TOSUN & Tanju TOSUN, *Başkanlık ve Yarı Başkanlık Sistemleri*, Alfa y., İstanbul, 1999, s. 59; Burhan KUZU, *Her Yönü İle Başkanlık Sistemi*, Babıali Kültür y., İstanbul, 2011, s. 26.

23 TOSUN & TOSUN, *age.*, s. 60.

24 İbid., s. 61-62; GÖZLER, *age.*, s. 307; TURHAN, *age.*, s. 35; Murat YANIK, *Başkanlık Sistemi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği*, Alfa y., İstanbul, 1997, s. 40; KUZU, *age.*, s. 27.

4. Başkanın ve yasama meclisinin görev süreleri sabittir, bunlar belli bir süre için seçilirler, başkan, görev süresi içerisinde, parlamento tarafından görevden uzaklaştırılmaz. Bunun bir neticesi olarak, yürütmenin yasamaya karşı siyasi sorumluluğu mevcut değildir; başkanın, sadece seçmene karşı sorumluluğu söz konusudur²⁵. Seçim meşruiyetlerini ayrı ayrı elde ettikleri için, Başkan da yasama meclisini feshederek hukuki varlığına son veremez. Bu durum, “yasama ve yürütme kuvvetlerinin bekasında ayrılığı” olarak tanımlanır²⁶. Başkana parlamentoyu fesih yetkisinin verilmesi, ABD’de tatbik edilen saf başkanlık sisteminden sapma anlamına gelir. Fakat başkanlık sisteminin uygulandığı bir ülkede sırf başkana yasamayı fesih yetkisi verildiği için, hükümet sistemi başkanlık modeli dışına çıkmış olmaz²⁷.
5. Başkan kabinesindeki bakanları (ABD’deki deyimle sekreterleri) tamamen kendi takdir ve tercihlerine göre atar, görevlerine son verir, bakanlar görevlerini Başkanın iradesine göre sürdürür²⁸. Başkan tarafından atanan kabine üyeleri, Senatonun onayına tabidir. Uygulamada, çok ender rastlanan istisnalar hariç tutulursa²⁹, genellikle Senatonun başkanın atadığı kişileri onayladığı görülmektedir³⁰. Senatonun, başkan tarafından onayına sunulan kişilerin bakan olarak atanmasını uygun bulmaması halinde, başkan, söz konusu bakan ya da bakanların yerine yenilerini atar³¹.
6. Kabine üyelerinin siyasi sorumluluğu, seçmenlere ya da Kongreye karşı değil, sadece kendilerini seçen başkana karşıdır³². Kongre, kabine üeleri hakkında güvensizlik oyu vererek onların görevine son veremez; onları istifaya zorlayamaz³³. Bakanlar, başkanın emir ve talimatlarıyla bağlıdır ve ona karşı hesap vermek zorundadırlar. Şayet bir bakan Başkanla ihtilafa düşerse ya da başkanın artık kabine içerisinde görmek istemediği bir bakan mevcutsa, o bakanın, ya istifa etmesi gerekir ya da bu kişi, başkan tarafından, Senatonun onayına tabi olmaksızın azledilir. Bu, kabine üyelerinin başkana karşı siyasi sorumluluğunun tabii bir neticesidir³⁴. Bu vesileyle başkanlık sistemlerinde başkan ile kabine üyeleri arasındaki ilişki hiyerarşiktir; başkan hepsinin hiyerarşik üstü konumundadır³⁵.

25 TURHAN, *age.*, s. 41.

26 ULUŞAHİN, *age.*, s. 37.

27 İbid., s. 39; SARTORİ, *age.*, s. 118; LIJPHARD, *age.*, s. 66; DÖNER, *agm.*, s. 671.

28 ÖZBUDUN, *Hükümet Sistemi Tartışmaları*, s. 206.

29 ULUŞAHİN, *age.*, s. 50. Hasan Tahsin FENDOĞLU, “Başkanlık Sisteminin Türkiye’de Uygulanabilirliği”, *Yeni Türkiye D.*, Yıl 9, S. 51, Mart-Nisan 2013, s. 579; İlter TURAN, “Başkanlık Sistemi ve Ülkemizde Başkanlık Sistemi Tartışmaları”, *Yeni Türkiye D.*, Yıl 9, S. 51, Mart-Nisan 2013, s. 527.

30 ULUŞAHİN, *age.*, s. 50-51.

31 TOSUN & TOSUN, *age.*, s. 66.

32 TEZİÇ, *agm.*, s. 368.

33 TURHAN, *age.*, s. 41-42.

34 Atilla ÖZER, *Başkanlık Hükümeti Sistemi ve Bu Sistemin Türkiye Açısından Uygulanabilirliği*, 2. B., Ankara, 1988, s. 29.

35 AKÇALI, *Genel Özellikleri, Yararları ve Sakıncaları Işığında Başkanlık Sistemleri*, s. 409.

7. ABD'deki başkanlık sisteminde, Kabine üyeliği ile yasama üyeliği bir kişinin şahsında birleşemez, bir kişi, hem yürütme, hem de yasama organı üyesi olamaz. Başkan tarafından kabine üyesi seçilen bir Kongre üyesinin bakanlığa devam edebilmesi için Kongre üyeliğinden ayrılması zorunludur. Bu kural, kuvvetler ayrılığı ilkesi gereği yasama ve yürütmenin birbirinden katı olarak ayrı olması ilkesinin neticesidir³⁶. Kamu görevlileri de görevlerinden ayrılmaksızın kabine üyesi olamazlar. Keza Kongre üyeleri, üyelikleri devam ettiği süre içerisinde, herhangi bir memuriyete atanamazlar³⁷.
8. Başkanlık sisteminde yürütme yetkisi Başkana aittir. Başkanlık rejiminde, iki başlı (düalist) yürütmenin (devlet başkanı ve başbakanın başkanlığını yaptığı bakanlar kurulu) mevcut olduğu parlamenter hükümet sisteminden farklı olarak, yürütmenin yapısı tek (monist) başlıdır. Başkan, hem devlet başkanı, hem de başbakanlık sıfat ve görevlerini birlikte şahsında toplamış kişidir³⁸. Başkanlık sisteminde başkanın yürütme yetkisini paylaştığı ya da ortaklaşa olarak kullandığı bir hükümet başkanı (başbakan) olmadığı için, hukuki ve siyasi bakımlardan yürütmenin asıl yetkilisi ve sorumlusu başkandır. Parlamenter rejimde mevcut olan devlet başkanı ile parlamento arasında bağlantı kuran, karar alma ve bu kararları uygulama yetkisine sahip, kolektif dayanışma içinde olan bir kabine/hükümet, başkanlık rejiminde mevcut değildir³⁹. Kolektif dayanışmanın mevcut olmadığı başkanın sekreterlerinden teşekkül eden heyete, parlamenter sistemlerde hükümet için kullanılan "Kabine" yerine, "Başkanın Kabinesi" (The President's Cabinet) kelimesi kullanılmaktadır⁴⁰. Başkan, yürütme yetkisini, ya doğrudan doğruya ya da yardımcıları, bir diğer ifadeyle bakanları (Anayasal ifadeyle sekreterleri) aracılığıyla dolaylı olarak kullanır. Başkanın, yardımcılarıyla yaptığı müzakerelerden sonra alınan kararlar, başkanın başkanlığında yardımcılarından oluşan kolektif bir organın kararı değil, başkanın kararıdır. Yürütme içerisinde otorite Başkandan aşağıya doğru iner⁴¹.
9. Kuvvetlerin sert olarak ayrıldığı başkanlık sisteminde, yürütme ve yasama organları birbirlerinin yetki alanlarına giren konulara müdahale edemezler. Başkan ve sekreterleri, yasama organının çalışmalarına katılamazlar; bu kapsamda, yasama organının toplantılarında meclis kürsüsünde konuşmak suretiyle görüş beyan edemezler, kanun önerisinde (kanun tasarısı)

36 GÜLSOY, agm., s. 261.

37 İbid., s. 261; TURHAN, age., s. 41; GÖZLER, age., s. 234.

38 TEZİÇ, agm., s. 368; AKÇALI, Genel Özellikleri, Yararları ve Sakıncaları Işığında Başkanlık Sistemleri, s. 409.

39 TEZİÇ, agm., s. 368.

40 FENDOĞLU, agm., s. 579.

41 ERDOĞAN, *Anayasa Hukuku*, s. 20.

bulunamazlar, meclisin toplanmasını engelleyemezler, tatile sokamazlar. Meclis, kendiliğinden toplanma, dilediği zaman çalışmalarını tatil etme, dilediği kadar çalışma hakkına sahiptir⁴². Fakat başkan, tatildeyken Kongreyi toplantıya çağırabilir, gerektiğinde Kongrenin toplantılarını uzatabilir. Başkan yardımcısı Senato'nun tabii başkanıdır, fakat oy hakkı yoktur⁴³.

10. Yasama gücü, senato ve temsilciler meclisinden oluşan Kongreye verilmiştir. Anayasaya göre, bu meclislerin yetkileri büyük ölçüde birbirine denk görünmektedir. Senato, büyüklük ve nüfuslarına bakılmaksızın ABD'nin her eyaletinden seçilen ikişer üyeden oluşmaktadır (100 Senatör). Senato'da küçük eyaletlerin artık temsili, azınlıkların haklarının korunması ve federal sistem gereği olarak kabul edilmiştir. Senato üyeleri altı yıllığına seçilir. Senatonun üçte biri iki yılda bir yenilenir. Bu vesileyle altı yılda senatonun yapısı tamamen değişebilmektedir. 435 temsilciden teşekkül eden Temsilciler Meclisi üyeleri, nüfus yoğunluklarına göre ayrılmış tek turlu dar bölgesel çoğunluk seçim sistemi usulüne göre iki yıllık süre için seçilirler⁴⁴. Bu vesileyle Temsilciler Meclisi üyelerinin tamamı iki yılda bir yenilenir.
11. Başkanlık seçimleri 4 yılda bir yapılır. George Washington'dan Roosevelt'in başkanlığı dönemine kadar başkanların en çok iki dönem için seçilmeleri geleneği mevcut idi. Bu gelenek Roosevelt'in 1940'da üçüncü, 1944 yılında da dördüncü kez başkan seçilmesi ile bozuldu. Bunun üzerine, 1947 yılında, 1951 yılından itibaren geçerli olmak üzere yapılan 22. Anayasa değişikliği ile en fazla üst üste iki defa başkan seçilme geleneği anayasal kural haline getirilmiştir. Ard arda iki dönemden sonra yeniden başkan seçilebilmek için en az bir dönem ara verilmesi gerekir. Bu şartlar altında bir kişi tekrar-dan aday olabilir⁴⁵.
12. ABD'de Başkanın, genel, soyut, objektif, sürekli ve kişilik dışı (gayri şahsi) özellikleri haiz düzenleyici işlemler yapma yetkisinin mevcut olduğu kabul edilmektedir⁴⁶. Başkanın, bu kapsamda, kanun gücünde kararname, tüzük ve yönetmelik çıkarma yetkisi vardır⁴⁷. Her ne kadar, Federal Yüksek Mahkemenin, 1937 yılında verdiği bir kararla, yasama yetkisinin devri neticesini doğuran kanun gücünde kararname çıkarma yetkisini kaldırdığı, bu şekilde yasama gücünün Kongrenin tekeline bırakıldığı⁴⁸ belirtilse de, günümüzde, barış zamanlarında da, Kongre, çıkardığı bir kanunla (Türkiye'deki 1961 ve 1982 Ana-

42 GÖZLER, *age.*, s. 234; GÜLSOY, *agm.*, s. 261.

43 FENDOĞLU, *agm.*, s. 578.

44 TURHAN, *age.*, s. 33-34; KUZU, *age.*, s. 31-32.

45 TOSUN & TOSUN, *age.*, s. 60; TURHAN, *age.*, s. 34; KUZU, *age.*, s. 27-28.

46 GÖZLER, *age.*, s. 377.

47 TURHAN, *age.*, s. 35.

48 KUZU, *age.*, s. 34.

yasalarında öngörülen olağan dönem KHK'lerinin çıkarılması için Bakanlar Kuruluna yetki veren yetki kanununa benzetilebilir), teknik, idari, ekonomik ve dış ticaret konularında düzenleme yapma yetkisini Başkana devredebilir⁴⁹. Başkanın düzenleme yapma yetkisine, acil durumlarda ve Kongrenin tatilde olduğu dönemlerde kullanabileceği yetkileri de ilave etmek gerekir⁵⁰.

Bu vesileyle yürütme alanının düzenlenmesinde Başkana oldukça geniş bir kararname yapma yetkisi tanınmıştır. Her ne kadar, Başkanın, kanunlar tarafından takdirine bırakılmış ve başkanlık kararlarıyla (executive order) doldurulacak geniş bir yetki alanı mevcut ise de, bu yetkiler, başkancı rejimlerin cari olduğu bazı Latin Amerika ülkelerinde başkanların, zaman zaman yasama organını devre dışı bırakarak ülkeyi yasama işlemi niteliğini haiz kanun gücünde kararnamelerle yönetmesine (decretismo)⁵¹ imkân sağlayarak başkanlık sistemini, demokratik ruhundan uzaklaştıracak ve başkanın elinde aşırı bir güç toplanmasını sağlayarak sistemin yozlaşmasına sebep olacak kadar geniş düzenleme yapma yetkisi içermektedir⁵². Başkanın olağan dönemlerde çıkarmış olduğu başkanlık karar-nameleri ile düzenleyeceği alan bazı Latin Amerika ülkelerinde olduğu şekliyle ülkenin bir nevi başkanlık karar-nameleri ile yönetilmesi düzeyinde kapsayıcı değil ise de, bu alan sanıldığı kadarıyla çok fazla dar da değildir. ABD'de Başkanların, Anayasada kendisine özerk düzenleme yapma yetkisi veren bir hüküm mevcut olmadığı halde, kendisine yetki verilmesini sağlayan bir yetki kanununa lüzum kalmaksızın da, her yıl çok sayıda Başkanlık karar-nameleri çıkardığı, bu yolla, bir kanunun uygulanmasını sağlayıcı düzenlemeler yaptığı gibi, mevcut bir kanunda değişiklik yaptığı, hatta daha önce bir kanunla düzenlenmeyen bir alanı bu yolla düzenlediği de görülmektedir⁵³.

49 ABD'de administrative agency'ler bu yolla kurulmuştur. ABD'de Kongre tarafından bu şekilde çıkarılan ve Başkana sarih yetki devri sağlayan yetki kanunlarına istinaden Başkan tarafından kullanılan düzenleme yapma yetkisine "Statutory Powers" denilmektedir. GÖZLER, *age.*, s. 377.

50 TURAN, *agm.*, s. 528.

51 SARTORİ, *age.*, s. 212-214. Arjantin ve Brezilya'da sistemin zaafı olarak tanımlanan "decretismo" uygulaması vardır. Buna göre başkan, kanun çıkarma yetkisine sahip kılınmıştır. Venezuela'da ise Meclis, başkana süreli olarak kanun çıkarma yetkisi verebilmektedir. TUNÇ, *agm.*, s. 281. ABD dışında uygulanan başkanlık sistemlerinde yasama ile yürütme arasında anlaşmazlık temelli siyasi krizlerin çıktığı durumlarda başkanın yasama organını devre dışı bırakarak ülkeyi kararnamelerle yönetme yoluna gittikleri görülmüştür. AKÇALI, Genel Özellikleri, Yararları ve Sakıncaları Işığında Başkanlık Sistemleri, s. 407. Latin Amerika'da modelin en belirgin özelliği, başkanların tek başına yasa gücünde işlem yapabilecek konuma gelmiş olmalarıdır. Artırılmış başkanlık yetkileri (özellikle yasa yapımına ilişkin), bu modelin Latin Amerika dışındaki başkanlık sistemleriyle ayrıldığı en belirgin nokta olarak tespit edilmiştir. Özellikle olağanüstü dönemlerde belirginleşen bu güç, tek adamlı anti-demokratik yönetimlere açılan kapı olmuştur. BOYUNSUZ, *agm.*, s. 419.

52 ÖZBUDUN, Hükümet Sistemi Tartışmaları, s. 207.

53 GÖZLER, *age.*, s. 377.

Başkanın düzenleme yetkisinin, fiili pratikler itibarıyla olağanüstü dönemlerde daha fazla arttığı görülmektedir. Her ne kadar Anayasada, federal hükümete tanınan yetkilerin “layık veçhile tatbiki için lâzım gelen bütün kanunları yapmak” hakkı münhasıran Kongreye tanındığı (md. 1), Başkana “kanunların tatbikine sadakatle nezaret eme” (md. 2) yükümlülüğü yüklediği, Başkanın, Anayasa ve kanunlarla verilmeyen ve özellikle de münhasıran yasama organı tarafından kullanılacak hiçbir yetkiyi kullanamayacağı doktrinde ağırlıklı olarak ifade edildiği ve Anayasada, Başkana, “savaş/harp” ve “milli buhran” zamanı gibi olağanüstü hallerde, olağan dönemlere kıyasla daha geniş yetkiler veren bir hüküm mevcut olmadığı halde, bazı Başkanların, fiili olarak, “başkumandanlık yetkileri” kapsamında yetki alanını genişlettikleri (Bu yetki Amerikan doktrinde umumiyetle “harp selâhiyetleri” *War Povoers* adı ile anılır), bazen yasama alanına giren konularda sadece kanunla yapılabilecek işlemleri başkanlık işlemi ile yaptıkları⁵⁴, hatta bu gibi dönemlerde kendisini kanunla bağlı kalmayacak şekilde işlemler yapma konusunda selâhiyetli gördükleri olmuştur⁵⁵. Kongre’nin, I. Dünya Savaşı yıllarında, “harp” şartlarının geçerli olduğu dönemde, “olağanüstü” ve “acil durumlar” için, çıkarmış olduğu kanunlarla, belirli alanlarda düzenleme yapma yetkisini (Statutory Powers) Başkana devrettiği görülmüştür. Başkana düzenleme yetkisini devreden bu kanunlar, Birinci Dünya Savaşı sona erdikten sonra ilga edilmemiş, hatta bunlara yenileri eklenmiştir⁵⁶.

Bu vesileyle ABD kurulduğundan bugüne, yürütmenin düzenleyici işlemleri yürürlüğe girdirmesi, federal yönetimin olağan bir özelliği kabul edilmektedir⁵⁷. Son yıllarda Başkanın; çevre, iş gibi alanlarda girişimleri desteklemek, güvenlik, sağlık ve tüketici ürün güvenliğini sağlamak vb. toplumsal konularda düzenleyici işlemler yapma yetkisini daha sık kullandığı görülmektedir⁵⁸. Son dönemlerde yasama tarafından yapılan kurallar yanında,

54 ABD Başkanlarından Abraham Lincoln, Cenup devletlerinin iftirak hareketi başlar başlamaz Kongrenin müsaadesini beklemeksizin derhal kırk bin küsur kişiye silâh altına çağırıldı ve ayrıca bir o kadar kişiden mürekkep bir gönüllü ordusu teşkil etti. Neşrettiği beynamede “hali hazırdaki zaruretler”den bahsediyor ve bu kararı “Birleşik Devletler Başkanı ve ordu ve donanmanın başkumandanı” sıfatıyla aldığını bildiriyordu. İmdi, anayasaya göre (m. I, k. 8), ordu teşkil etmek ve vatandaşları silâh altına çağırarak selâhiyeti münhasıran Kongreye ait olduğu cihetle Lincoln bu hareketiyle Kongrenin selâhiyet sahasına tecavüz etmiş oluyordu. Bu işlemin üzerinden iki ay geçtikten sonra Linkoln’un Kongreye gönderdiği mesaj üzerine, Kongre bir kanunla Başkanın bütün kararlarını ve icraatını “aynen Birleşik Devletler Kongresinin peşinen ve sarahaten vermiş olduğu selâhiyet ve direktifler dairesinde alınmış ve yapılmış gibi” telâkki ederek tasvip ve tasdik etmiştir. Münci KAPANİ, “Amerika Birleşik Devletleri Başkanının Fevkalade Selâhiyetleri”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi D.*, Yıl 1952, C. 9, S. 1-2, s. 135-164.

55 İbid., s. 145.

56 1941 yılına gelindiğinde 250’den fazla yetki kanunu yürürlükteydi. GÖZLER, *age.* s. 377.

57 Harold H. BRUFF, “Presidential Power and Administrative Rulemaking”, *The Yale Law Journal*, Volume 88, Number 3, January 1979, s. 451.

58 Curtis A. BRADLEY & Eric A. POSNER, “Presidential Signing Statements And Executive Power”, *Chicago Law School: Public Law And Legal Theory Working Paper Series*, Paper No. 133, s. 3.

Başkanın doğrudan yaptığı kurallarda da artış olmuştur. Federal kurumlar, genel olarak Başkanın yaptığı kuralların daha uygulanabilir ve güncel sorunların çözüm mekanizmalarını daha hızlı bir şekilde çözebilecek nitelikte olmasından dolayı bu kuralları tercih etmektedir. Ancak bu durumda halkın geneli tarafından seçilen ve tüm toplumun profilini oluşturan Parlamento tarafından açık tartışma ortamıyla oluşturulan kanunlarla Başkanın isteğine bağlı olarak oluşturduğu kuralların niteliğinin aynı tutulması sorunları beraberinde getirebilmektedir⁵⁹.

Başkanın, yapmış olduğu kanun gücündeki işlemleri Kongreye bildirmesi, ihtiyari olarak kullanılabilen bir “yetki”den ziyade, bir “görev” olarak ona yüklenmiştir. ABD anayasal siteminde, Kongre ve anayasalık denetimi vasıtasıyla Federal Yüksek Mahkeme, Başkanın düzenleyici işlemlerini kontrol edebilmektedir⁶⁰. ABD’de Kongre, tasvip etmediği başkanlık karar-namelerini, çıkaracağı kanuni düzenlemelerle geçersizleştirme imkânına sahip bulunmaktadır⁶¹. Başkanın Federal Yüksek Mahkeme tarafından Anayasaya aykırı bulunan işlemlerinin uygulanma imkânı bulunmamaktadır. Çünkü Yüksek Mahkemenin kararları herkes için bağlayıcı niteliktedir.

13. Kuvvetler ayrılığı, siyasi iktidarı sınırlamanın bir yoludur. Bu ilke, siyasi iktidarın, tek kişinin veya organın elinde toplanmasını değil, yasama, yürütme ve yargı organları arasında bölüştürülmesini lüzumlu kılar. Bu tür sistemlerde, devlet organları birbirlerinden kesin olarak ayrıldıkları için, her bir organ, kendi görev ve yetkilerine kiskançlıkla sahip çıkar ve diğerlerinin kendi alanına müdahale etmesine müsaade etmez. Her ne kadar, siyasi iktidar farklı organlar arasında paylaştırılmış ve bunların her biri kendi yetki alanlarına mutlak hâkim iseler de, bu durum, bu organlar arasında hiçbir ilişkinin ve etkileşimin mevcut olmadığı anlamına gelmez⁶². Devlet idaresinde koordinasyonun sağlanması ihtiyacı sebebiyle, yasama ve yürütme arasında mevcut olan bu ayrılığın bir ölçüde dengelenmesi gerekmektedir. Bu sistemde her ne kadar sert kuvvetler ayrılığı mevcut ise de, yine de birbirlerine karşı karşılıklı etkileme mekanizmaları mevcuttur. “Frenler ve dengeler” (checks and balances) şeklinde ifade edilen bu mekanizma, iki organın birbirinin işlevine kısmen katılma veya birbirini bir ölçüde durdurma-frenleme yetkisi sayesinde sağlanmaktadır⁶³. Amerikan Anayasa geleneği içinde gelişen “frenler ve dengeler” sistemi ile kuvvetler ayrılığı ilkesi tamamlanmış olmaktadır. Bir diğer ifadeyle, kuvvetler ayrılığı ilkesi, bu sistemin tat-

59 BRUFF, agm., s. 453.

60 İbid., s. 508.

61 Haluk ALKAN, “Karşılaştırmalı Başkanlık Sistemleri: Latin Amerika ve Sovyet Sonrası Örneklere Üzerine Bir İnceleme”, *Yeni Türkiye D.*, Yıl 9, S. 51, Mart-Nisan 2013, s. 779.

62 Levent GÖNENÇ, “Türkiye’deki Hükümet Sistemi Tartışmalarına İlişkin Değerlendirmeler”, *Yeni Türkiye D.*, Yıl 9, S. 51, Mart-Nisan 2013, s. 271.

63 ERDOĞAN, *Anayasa Hukuku*, s. 20; GÖZLER, *age.*, s. 235.

bik edilmesiyle uygulama imkânına kavuşmuş olmaktadır. Yasama, yürütme ve yargı organları, “frenler ve dengeler” sistemi çerçevesinde, bir yandan “işbirliği” yaparak devlet çarkını döndürürlerken, diğer yandan da karşılıklı olarak yetkilerini kullanarak birbirlerini dengeleme yoluna gitmektedirler. Bu türden bir denge mekanizması, bir bütün olarak anayasal sistem içerisinde bir organın baskın hale gelmesini, bu yolla diğerleri üzerinde hâkimiyet kurmasını, siyasi iktidarın mutlaklaşmasını engeller⁶⁴. Bu vesileyle, başkanlık sistemi, hem yasama ve yürütme organlarının hem de yargı organının birbirleri üzerinde belli güçlere sahip oldukları ve birbirlerini dengeledikleri yürütme modelidir. Bu bağlamda her organın diğer ikisini “kontrol ve dengeleme” yetkisi mevcuttur. Bu yetkinin temel mantığı, herhangi bir organın, diğer ikisinden daha fazla bir güce sahip olmasının engellenmesidir⁶⁵. Bu şekilde yasama ve yürütme organları, güçlerinden bir şey kaybetmeksizin, etkinlik ve işlevselliklerini maksimum düzeyde koruyabiliyor, hem birbirlerini dengelemek suretiyle sistemin dengesini tesis ediyor; bu yolla güç temerküzü engellenmiş oluyor, hem de krizlerin çıkması minimize ediliyor⁶⁶.

Burada söz konusu olan denge-fren mekanizmaları şu şekilde sıralanabilir:

(1) Atamalar başkan tarafından yapılır, fakat bazı önemli atamalar Senatonun onayına tabidir. Başkan, Bakanları, Federal Yüksek Mahkeme başkan ve üyeleri (Amerikan barosunun görüşü alındıktan sonra)⁶⁷ ile diğer federal mahkemelerde görev yapan hâkimlerin tamamını, üst düzey federal kamu görevlilerini, büyükelçileri, konsoloslari, orduda görev yapan kumandanları, bütün federal memurları atar⁶⁸. Hâkimler hariç, atadıklarının tamamını azletme yetkisi mevcuttur. Azil işlemlerinin Senato tarafından onaylanma zorunluluğu yoktur⁶⁹.

(2) Kongre, araştırma komisyonu kurarak, yürütme alanına giren faaliyetlere ilişkin bir araştırma yapabilir. Her ne kadar yapılan araştırma olumsuz sonuçlansa da, Kongre, Başkanı, bu araştırma sonunda yapacağı bir işlemlerle görevden alamaz⁷⁰. Fakat bu araştırma neticesinde hazırlanan rapor, başkanın kamuoyundaki itibarı açısından son derece önemlidir⁷¹.

(3) Yürütme içerisinde faaliyet gösteren Office of Management and Budget tarafından hazırlanarak Başkan tarafından Kongreye sunulan ve kanunlaştıktan sonra Başkan tarafından tatbik edilen bütçe, Kongrede görüşülerek kabul edilir. Kongre, yürütme tarafından hazırlanan bütçeyi onaylamayabilir ya da değiştirerek kısıntı yapabilir⁷².

64 GÖNENÇ, agm., s. 271.

65 AKÇALI, Genel Özellikleri, Yararları ve Sakıncaları Işığında Başkanlık Sistemleri, s. 408.

66 CAN, agm., s. 179.

67 TEZİÇ, agm., s. 367.

68 TURHAN, age., s. 35; Şükrü KARATEPE, “Hükümet Sistemleri ve Türkiye”, *Yeni Türkiye D.*, Yıl 9, S. 51, Mart-Nisan 2013, s. 227; GÖNENÇ, agm., s. 271.

69 KUZU, age., s. 31; ÖZBUDUN, Hükümet Sistemi Tartışmaları, s. 206.

70 KARATEPE, agm., s. 228; GÖZLER, age., s. 235.

71 KARATEPE, agm., s. 228.

72 İbid., s. 227-228; GÖZLER, age., s. 236.

(4) Dış ilişkilere ilişkin siyaseti belirleyip yürütmek ve uluslar arası antlaşmaları yapmak Başkanına aittir. Fakat yapılan uluslar arası antlaşmaların yürürlüğe girebilmesi için Senatonun üçte iki (2/3) çoğunluğu ile onaylanması gerekmektedir⁷³.

(5) Başkanın cezai sorumluluğuna yol açabilecek bir yasama meclisi soruşturması (İmpeachment) yolu mevcuttur. Bu sorumluluk türünde suçlandırma yetkisi Temsilciler Meclisine, yargılama yetkisi Senatoya aittir. Bu, siyasi değil, cezai nitelikte bir sorumluluktur. Yargılama Federal Yüksek Mahkeme Başkanı başkanlığında yapılır. Senatoda mahkûmiyet kararı, katılanların üçte iki çoğunluğunun oyu ile verilir. Mahkûmiyet kararının verilmesi halinde Başkanın görevi sona erer⁷⁴.

(6) Kongrenin sahip olduğu etkili ve önemli yetkilere karşı Başkanın da kurumsal açıdan *veto yetkisi vardır*⁷⁵. Başkan, Kongre tarafından kabul edilen kanunu, kendisine ulaştığı tarihten itibaren on gün içinde ya imzalar ya da imzalamayarak tekrardan görüşülmesi için, Kongreye geri gönderir. Bu usul 19. Yüzyıl sonlarından itibaren⁷⁶, özellikle Başkan Roosevelt döneminde yaygın olarak kullanılmıştır⁷⁷. Veto edilen kanunun tekrardan kabul edilebilmesi için, Temsilciler Meclisi ile Senatonun her birinin mevcut üyelerinin üçte iki (2/3) çoğunluğu ile kabul edilmesi gerekir. Burada “güçleştirici veto” söz konusudur. Kanunların Temsilciler Meclisi ve Senatoda üçte iki çoğunlukla kabulü oldukça zor olduğu için, kanunlar Kongrede hazırlanırken Başkanın görüşünün dikkate alınması ehemmiyet arz eder⁷⁸.

(7) Her ne kadar Başkan, doğrudan kanun teklif etme yetkisi mevcut değil ise de, siyasî açıdan değişik yollara müracaat ederek bu engeli aşmaya çalışır. Anayasada, Başkanın zaman zaman “gerekli ve uygun olacağına inandığı tedbirlerle ilgili olarak Kongrenin dikkatini çekeceğini (md. 3)” öngören hüküm vardır. Başkan, bu imkânı, uygun gördüğü önlemlerin alınması, çıkarılmasını istediği kanunların çıkarılması yönünde Kongreye mesaj göndererek kullanmaktadır⁷⁹. Başkan, her yıl Ocak ayında Senato ve Temsilciler Meclisinin ortak toplantısında “Birliğin durumu”na ilişkin yapacağı konuşma ve basın toplantıları ile mesajlar göndererek Kongreye istediği kanunların çıkarılması yönünde telkinlerde bulunmaktadır⁸⁰. Başkan, belli konularda düzenleme yapılması yönündeki isteğini kongreye gönderdiği mesajlarla yapabildiği gibi, üyesi bulunduğu partinin Kongre’de etkili olacağına inandığı ve güvendiği üyeleri (Congressman) vasıtasıyla da yapabilmekte, bunlar vasıtasıyla çıkarılmasını istediği kanun önerilerinin Kongre’ye sevk edilmesini sağlayabilmektedir⁸¹.

73 KARATEPE, agm., s. 227; GÖZLER, age., s. 235.

74 KUZU, age., s. 29-30; KARATEPE, agm., s. 228; GÖZLER, age., s. 236.

75 TEZİÇ, agm., s. 370.

76 İbid., s. 370.

77 FENDOĞLU, agm., s. 578.

78 KARATEPE, agm., s. 228; GÖZLER, age., s. 236.

79 TEZİÇ, agm., s. 369; ; GÖZLER, age., s. 236.

80 DÖNER, agm., s. 672.

81 İbid., s. 672; TEZİÇ, agm., s. 369.

(8) Kongrenin her iki kanadında görev icra eden, geniş yetkilere sahip, bu yetkiler kapsamında tatbik edilen politikalarla ilgili olarak yürütme bünyesinde görev yapan yetkilileri davet ederek bilgi edinen “sürekli Komiteler” vardır. Bu Komiteler vasıtasıyla, hem Başkanla Kongre arasındaki ilişkiler ve işbirliği sağlanmış olmakta, hem de bu yolla, Kongre, siyasi sorumluluğu harekete geçirme yetkisi olmaksızın, yürütmenin faaliyetlerini yakından izleyip denetlemektedir⁸². Yürütmenin ihtiyacı olan malî destek ve kanuni düzenlemeler, Kongrenin yetkisinde olduğu için, yürütme organı üyelerinin bu komitelere vermiş oldukları bilgiler, yasama ve yürütme arasındaki ilişkilerde işbirliğini, uzlaşmayı ve giderek aralarında bir dengenin tesis edilmesini kolaylaştırmaktadır. Bu durum, Başkanın tatbik etmekte olduğu genel politikaların komiteler vasıtasıyla denetlenebilmesini mümkün kıldığı gibi, yürütme organı üyelerine de, komiteler vasıtasıyla kanunla düzenlenmesini istedikleri konuları, Kongrede gündeme getirmelerine ortam ve imkân sağlamaktadır⁸³.

(9) Her ne kadar ABD’de federal hâkimler her ikisi de siyasi birer kurum olan Senatonun onayı ile başkan tarafından atanmakta ise de, yargı, tamamen bağımsızdır. ABD’de yargının güçlü olmasının bazı kültürel temelleri de vardır⁸⁴. Oluşumu ve sahip olduğu yetkiler açısından tam manasıyla bağımsız olan yargı, bu gücü ile yaptığı hukuka uygunluk denetimi kapsamında, hem yasamayı, hem de yürütmeyi etkili bir şekilde denetleyerek, bu organlar açısından frenler ve dengeler sistemini tamamlamıştır⁸⁵, özellikle Federal Yüksek Mahkeme, başkanın son derece güçlü olmasının doğuracağı muhtemel tehlikeleri bertaraf edici yönde işlevler görmektedir⁸⁶. Türkiye’de siyasi kurumların, gerek atanmaları, gerekse görevlerini icra etmeleri esnasında yargıya yönelik olarak yapmış oldukları bağımsızlığı zedeleyici yöndeki müdahaleler sebebiyle, siyasi kurum-yargı ilişkisinde siyasete yönelik üst düzeyde güvensizlik ortaya çıkardığı için, ülkemizde bazı kişilerin zihin dünyasında, Türkiye’deki tecrübelerin de etkisiyle, ABD’de federal hâkimlerin, her ikisi de siyasi kurum olan başkan ve Senatonun iradeleri ile atanmalarına yönelik bazı soru işaretleri söz konusu ise de, gerek ABD’deki köklü yargı kültürü ve geleneği, gerekse, atanan hâkimlerin ömür boyu bu göreve atanmış olmaları, onları siyasi etkileşime karşı teminatlı hale getirmektedir⁸⁷.

(10) ABD’deki federe devletlerin sahip oldukları özerklik sebebiyle federalizm vasıtasıyla, frenler ve dengeler sistemi tahkim edilmekte⁸⁸, yürütme organının son derece güçlü olmasının doğuracağı muhtemel tehlikeler bertaraf edilmektedir⁸⁹.

82 TEZİÇ, agm., s. 369.

83 İbid., s. 369.

84 Mustafa ERDOĞAN, “Başkanlık Sistemi, Demokrasi ve Türkiye”, *Yeni Türkiye D.*, Yıl 9, S. 51, Mart-Nisan 2013, s. 545.

85 GÖNENÇ, agm., s. 271; TEZİÇ, agm., s. 367.

86 TUNÇ, agm., s. 281.

87 İdris BAL, “Başkanlık Sistemi Türkiye’nin Sorunlarını Çözer mi?”, *Yeni Türkiye D.*, Yıl 9, S. 51, Mart-Nisan 2013, s. 135.

88 GÖNENÇ, agm., s. 271; TEZİÇ, agm., s. 367.

89 TUNÇ, agm., s. 281.

Latin Amerika ülkelerindeki tecrübeler, işleyen denge ve kontrol mekanizmalarından mahrum olan ülkeler için başkanlık sistemlerinin demokrasiyi yaşatıp geliştirecek bir tercih olmayacağını göstermektedir. Bu vesileyle, bu mekanizma olmayınca, ağırlıklı olarak otoriter rejimler ortaya çıkmakta olduğu için⁹⁰, denge ve fren mekanizmasının mevcudiyeti başkanlık sisteminin işleyişi açısından son derece ehemmiyet arz etmektedir. Dengeler ve frenler mekanizmasının etkili bir şekilde işlememesi neticesinde, bireysel hakların zarar görmesi halinde hukuk devleti ilkesi de zedelenmiş olacaktır.

ABD Başkanlık Sisteminin AK Parti'nin Başkanlık Sistemi⁹¹ İle Benzeşen Yönleri

1. Her ikisinde de başkan halk tarafından seçilmektedir.
2. Her ikisinde de bir kişi üst üste en fazla iki dönem başkan seçilebilir.
3. Her ikisinde de kabine üyelerini başkan atar.
4. Her ikisinde de yürütme yetkisi başkana aittir; yürütme monist bir yapıya sahiptir.
5. Her ikisinde de başkanın kanunları onaylama veya Meclise gönderme yetkisi vardır.
6. Her ikisinin de Başkanın kanun gücünde işlem yapma yetkisi mevcuttur.
7. Her ikisinde de Başkanın kamu yöneticilerini atama yetkisi mevcuttur.
8. Her ikisinde de başkanın yasamaya karşı siyasi sorumluluğu mevcut değildir.
9. Her ikisinde de bir kişi hem yasamada hem de yürütmede görev alamaz.
10. Her ikisinde de bakanlar yasamaya karşı değil, başkana karşı (siyasi) sorumludur.
11. Her ikisinde de kanun önerme yetkisi sadece yasama meclisi üyelerine aittir.
12. Her ikisinde de bakanları azletme yetkisi başkana aittir.
13. Her ikisinde de Başkan ve sekreterleri, yasama çalışmalarına katılamazlar.

90 BOYUNSUZ, agm., s. 419.

91 "Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Türkiye Büyük Millet Meclisi Anayasa Uzlaşma Komisyonu'na Sunduğu Başkanlık Sistemi Önerisi", *Başkanlık Sistemi*, (Edt.: Murat AKTAŞ & Bayram COŞKUN), Liberte y., Ankara, 2015, ss. 534-551.

ABD’de Tatbik Edilen Başkanlık Sistemi İle AK Parti Tarafından Önerilen Başkanlık Sisteminin Farklılık Arz Eden Yönleri

Her ne kadar AK Parti’nin başkanlık sistemi önerisi ABD’deki başkanlık sisteminden mühlhem olduğu söylene de, bir kısmı Türkiye’ye özgü sebeplerden dolayı, bir kısmı da bir siyasi tercihi yansıtmaması sebebiyle, bunlar arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür.

1. ABD’de federal yapı ile uyumlu olarak iki meclisli, Türkiye’de ise tek meclisli bir yasama sistemi benimsenmiştir (md. 1)⁹².
2. ABD’de Temsilciler Meclisi seçimleri iki yılda bir yapılır. Senato üyeliği 6 yıl olup, her iki senede bir üyelerin üçte biri yenilenir. Türkiye’de TBMM’nin görev süresi 5 yıldır. ABD’dekinden farklı olarak başkanlık seçimleri ile TBMM seçimleri aynı günde yapılır (md. Md. 27)⁹³.
3. AK Parti’nin önerisi ile ABD’deki Başkanlık sistemi arasında en fazla çelişkili görülen ve bu sebebe bağlı olarak da ciddi eleştirilere konu olan bir farklılık da, başkan ile TBMM’nin her birisinin tek başına seçimleri yenileme kararı alabilmeleri ve bu karar üzerine zorunlu olarak parlamento ve başkanlık seçimlerinin birlikte yapılmasıdır (md. 28)⁹⁴.
4. AK Parti modelinde, Başkan tarafından yapılan atamaların hiç birisi Yasama organının onayına tabi değildir. Oysa ABD’de başkanın yapmış olduğu üst düzey atamalar Senatonun onayına tabidir.
5. ABD’de başkan iki dereceli oyla halk tarafından seçilir. AK partinin modelinde ise başkan tek dereceli seçimle doğrudan halk tarafından seçilir (md. 20)⁹⁵.
6. ABD’de başkan 4 yıllığına, Türkiye’de 5 yıllığına seçilir (md. 20/2). ABD’de başkanın görev süresi ile Kongrenin görev süresi farklı olduğu için, başkanın kongrede kendisi ile muhalif olan çoğunlukla bir arada görev yapması muhtemeldir. Buna da esasen yasama ile yürütme arasında ortaya çıkan bir nevi “kohabitasyon” denilebilir. ABD’de, Fransa’da yürütme içerisinde ortaya çıkan “kohabitasyon” a benzer bir şekilde yasama ile yürütme arasında “kohabitasyon” söz konusu olmaktadır. Türkiye’de ise her iki seçim aynı tarihte yapılacağı için, başkanın eğilimi ile TBMM’deki çoğunluğun eğiliminin benzer yönde olması ihtimali kısmen biraz daha kuvvetlidir. Her ikisinde de bir kişi en fazla iki defa üst üste başkan seçilirken (md. 20/2)⁹⁶, ABD’de üçüncü kez seçilebilmek için bir dönem ara verilmesi usulü AK parti modelinde mevcut değildir.

92 İbid. S. 534.

93 İbid. S. 549.

94 İbid. S. 549.

95 İbid. S. 543.

96 İbid. S. 543.

7. ABD'de başkan federal hâkimlerin tamamını atar, bu atamalar Senatonun onayına tabidir. AK Parti modelinde ise Başkanın yüksek yargıya atanacaklarının sadece bir kısmını atama yetkisi vardır. Bu atamalar yasama meclisinin onayına tabi değildir (md. 22/4-p)⁹⁷.
8. Her ikisinde de Başkanın cezaî sorumluluğu mevcut ise de, ABD'de yargılama, aynı zamanda siyasi bir organ olan Senato tarafından yapılmaktadır. AK Parti önerisinde ise başkanı yüce divan sıfatıyla yargılama yetkisi AYM'ne aittir (md. 24)⁹⁸.
9. Her ikisinde de başkanın kanunları veto yetkisi mevcuttur. Fakat ABD'de veto edilen kanunun tekrardan kabul edilebilmesi üçte iki çoğunluğu lüzumlu kılarken, AK parti önerisinde bu çoğunluk beşte üçtür (md. 11/3)⁹⁹.
10. ABD'de bakanların atanması Senatonun onayına tabidir. AK Parti modelinde ise Başkanın bakanları atamasına ilişkin kararı, yasama meclisinin onayına tabi değildir (m. 22/4-g)¹⁰⁰.
11. ABD'de federal yapı söz konusu olduğu için, yasama, yürütme ve yargı yetkileri federe devletler ile federal kurumlar arasında paylaşılmıştır. Bu sebeple federal kurumların yetkileri sınırlıdır. AK Parti'nin önerisinde ise üniter yapı ile uyumlu olarak yasama yetkisi TBMM'de, yürütme yetkisi Başkan'da, yargı yetkisi de yargı mercilerinde toplanmaktadır. Bu bağlamda AK Partinin önerisine göre Türkiye'deki yasama, yürütme ve yargı mercilerinin yetkileri, ABD'deki federal organlara kıyasla çok daha geniştir.

AK Parti'nin Türkiye'ye Özgü Başkanlık Modeli Önerisi

Bazı yazarlar, başkanlık sisteminin bir takım evrensel özellikleri haiz olduğunu, bu vesileyle Türkiye'ye özgü bir Başkanlık sisteminin olamayacağını ifade etmektedirler.

Özbudun'a göre, AK Parti'nin Anayasa Uzlaşma Komisyonu'na sunduğu *Türk usulü* başkanlık sistemi önerisi, anayasa tartışmalarına yeni bir boyut kattı. "Ne zaman 'Türk usulü' ya da 'Türkiye'nin özel şartlarına uygun' sözlerini duysam huzursuzluk hissedirim" diyen Özbudun'a göre, AK Parti'nin başkanlık modeliyle murad edilenin, hiçbir bilinen sisteme benzemeyen, evrensel standartlardan uzak, kendimize özgü bir garabet olması ihtimali çok büyüktür¹⁰¹. Şüphesiz hiçbir ülke, anayasasını yaparken başka bir ülkenin sistemini aynen kopya etmek mecburiyetinde değildir. Her sistem içinde, ayrıntılar bakımından ülkeden ülkeye farklar gözlemlenebilir. An-

97 İbid. S. 546.

98 İbid. S. 546-547.

99 İbid. S. 538-539.

100 İbid. S. 544-545.

101 Ergun ÖZBUDUN, "Türk Usulüne Göre Başkanlık Sistemi", *Milliyet Gzt.*, 15.12.2012; Ergun Özbdun'la Hükümet Sistemi Üzerine Söyleşi, s. 7.

çak unutmamak gerekir ki, her sistemin kendisine özgü bir “ruh”u ve “mantığı” vardır. Bu ruh ve mantıktan uzaklaşıldığı takdirde, artık o sistemden söz etmek mümkün olamaz ve “biz bize benzeriz” misali garip bir sistem ortaya çıkar¹⁰².

AK Parti’nin başkanlık modeli önerisini değerlendiren Özbudun’a göre, “(AK Parti’nin başkanlık modeli önerisinde) başkanlık sisteminin özünden ve mantığından uzaklaşan bir takım unsurlar var. Mesela başkana, parlamentoyu fesih yetkisinin verilmesi ve bazı şartlar altında parlamentonun yasama yetkisinin etrafından dolanarak kanun hükmünde kararnameyle ülkeyi yönetme yetkisinin sunulması, ayrıca yüksek yargı organlarının üyelerinin belirlenmesinde de başkanın oldukça büyük bir yetki sahibi olması. Bu hakikaten Amerikan prototipine uygun demokratik bir başkanlık sistemi değil, bir ‘Türk usulü başkanlık’, ya da bir nevi ‘süper başkanlık’ sistemi yaratıyor. ...Amerikan sistemi gerçek bir kuvvetler ayrılığına, bir frenler ve dengeler sistemine dayanır. ... Burada (AK Parti’nin önerisinde) ise sınırlandırma şöyle olsun, bir makamın, bir şahsın elinde, çok aşırı bir yetki yoğunlaşması söz konusudur. ... Bu, gerekli frenler ve dengeler mekanizmasından yoksun bir sistem oluşturma durumu(dur)”¹⁰³.

Erdoğan’a göre, AK Parti tarafından önerilen hükümet sistemine, “saf başkanlık” sistemi diyebilmek zordur. Arka planda iktidarın merkezileşmesi neticesinin ortaya çıkarması muhtemel olan bu sistemin daha ziyade “başkancı” sistem olduğu söylenebilir. AK Parti’nin önerdiği sistemin, siyasi kültür olarak tekçi bir milli irade fikri ile birlikte çoğunlukçu anlayışın, kişi kültürünün ve disiplinli ve merkezîyetçi parti örgütlerinin baskın olduğu Türkiye siyasetinde, bu modelden çoğulcu demokratik bir rejimin ortaya çıkması zor görünmektedir¹⁰⁴.

Üskül’e göre de, Parlamenter hükümet sistemi gibi başkanlık sistemi de ülkeden ülkeye farklılıklar göstermektedir. Hiçbir ülke Amerikan başkanlık modelini aynen kopya etmiş değildir. Devletlerin, bir hükümet sistemini kabul ederken, kendi ülkelerinin özelliklerini, çözüm bekleyen sorunlarını dikkate almaları tabiidir. Ancak sistemin belirleyici özelliklerinden vazgeçmek de mümkün değildir. O takdirde sistem, o sistem olmaktan çıkar¹⁰⁵.

Teziç’e göre, AK Parti’nin modelinin, Başkana, (1) üst düzey devlet görevlilerini, TBMM onayı olmaksızın atama, (2) TBMM denetimine bağlı olmaksızın kanun kuvvetinde kararname çıkarma ve (3) TBMM’ni fesih yetkisi veren “Türk usulü Başkanlık rejimi” olarak Anayasa metninde yer alması halinde, yönetim biçiminin, hangi ülkede olursa olsun, kısa süre içinde kişisel yönetime ve giderek de otoriter bir rejime kapı açması yeterli olacaktır¹⁰⁶.

102 ÖZBUDUN, Türk Usulüne Göre Başkanlık Sistemi.

103 ÖZBUDUN, Özbudun’la Hükümet Sistemi Üzerine Söyleşi, s. 7.

104 ERDOĞAN, Başkanlık Sistemi, Demokrasi ve Türkiye, s. 547.

105 ÜSKÜL, Başkanlık Sistemi mi? Neden?, s. 534.

106 TEZİÇ, agm., s. 3017.

“Kategorik olarak ülkemize özgü hükümet sistemi kurgulanmasına karşı değilim” diyen Yanık da, devamında Özbudun ile benzer düşünceleri paylaşıyor. O'na göre “...mevcut bir sistemin olmazsa olmazı temel orijinal unsurlarını değiştirerek yeni bir sistem önerisi ortaya koyuyorsanız, bunun adına artık başkanlık sistemi diyemezsiniz. Zira, başkanlık sisteminin ilk ve orijinal uygulaması olan Amerikan başkanlık sisteminde başkana, AK Parti'nin önerisinde yer alan bazı yetkiler verilmemiştir. Bu tür yetkilerin Başkana verilmesi, denetim ve denge sistemine ve dolayısıyla sistemin temel işleyiş mantığına da aykırıdır”¹⁰⁷.

Bütün bu değerlendirmelere göre, AK Parti'nin başkanlık sistemi önerisinde, saf Başkanlık sisteminin vazgeçilmezlik arz eden bazı unsurlarından bir sapma söz konusudur.

Bazıları ise AK Parti tarafından önerilen “Türk usulü başkanlık sistemi”nin, ABD'deki başkanlık sisteminden farklılık arz etse de, bu farklılıkların, bu önerinin, bir başkanlık sistemi özelliğini kaybetmesi neticesini doğurmayacağını, bir diğer ifadeyle önerilen bu modelin, Latin Amerika örnekleri (başkancı sistem) safına dâhil edilemeyeceğini ileri sürmektedirler.

Atar'a göre, AK Parti'nin “Türk usulü” başkanlık modeli, Latin Amerika örneklerinde görülen başkancı sistemlerden farklıdır. Bu model, ABD'deki başkanlık sisteminden kısmen esinlenmiş olmakla birlikte, bazı noktalardan ayrılmaktadır. ABD'deki başkanlık sistemi, bazı alanlarda çok ciddi sorunlar yaşandığı için bu ülkede de belli çevrelerde esaslı bir şekilde tartışılmakta, bu vesileyle anayasal reformlar gündeme gelmektedir. AK Parti, kendine özgü başkanlık modelini, yürütülen tartışmalar kapsamında ABD Başkanlık sisteminin rasyonelleştirilmesi amacıyla ortaya konulan önerileri dikkate alarak geliştirmiştir¹⁰⁸.

Tekin'e göre Başkanlık sistemi tartışmalarında bir diğer ciddi yanlış da, “Türk usulü” şeklinde istihza ile gündeme getirilen eleştiriler. Bu eleştiriler ciddi biçimde sorundur. Bu eleştirileri dile getirenler, sistemin sorun üretme ihtimalini azaltmak amacıyla önerilen ve genel olarak başkanlık sistemlerinde olmayan mekanizmaların oluşturulmasını başkanlık sisteminden uzaklaşmak olarak yorumluyor ve eleştiriyor. Tartışılan mekanizmalar özü itibarıyla başkanlık sisteminin önermeleriyle çelişmemektedir¹⁰⁹.

Kuzu'ya göre de, Türkiye için uygun başkanlık sistemi, ABD'deki sistemle birebir uyumlu olmamalı, Amerikan modeli esas alınmakla birlikte, Türkiye'ye has bir model olmalıdır¹¹⁰. Kuzu'ya göre, Türkiye için uygun hükümet modeli, Fransa'da uygulanan yarı başkanlık sistemiyle, ABD'de uygulanan tam başkanlık sisteminin karması bir modeldir. Bu modelde, Fransız sisteminin üniter yapısıyla, ABD'deki Başkanın yetkileri buluşturuluyor¹¹¹.

107 Murat YANIK, “Başkanlık Sistemi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği”, *Yeni Türkiye D.*, Yıl 9, S. 51, Mart-Nisan 2013, s. 667.

108 ATAR, agm., s. 551.

109 Yusuf TEKİN, “Skolastik Parlamenter Sistem Hastalıkları”, *Star Gzt.*, *Açık Görüş*, 14.04. 2013.

110 KUZU, age. s. 132.

111 İbid., s. 139.

Karpat, değişen dönemlerde iki tür görüş belirtiyor. O'na göre, "Türkiye'nin güçlü bir yürütme organına ihtiyacı vardır; bu, akla başkanlık sistemini direk getirebilir ama birtakım değişikliklere gidilmesi de kaçınılmazdır. Tarihimize baktığımız zaman, padişahlık, başkanlık sisteminin ta kendisiydi... Bugün Türkiye'nin ihtiyacı olan kuvvetli bir cumhurbaşkanlığıdır. Ama güçlü bir cumhurbaşkanlığı ile başkanlık sistemi aynı şey değildir. Biz ne Osmanlı'yı ne de 100 senelik cumhuriyet geçmişini unutarak yepyeni bir sistemle ortaya çıkamayız. Bu iki sistemin harmanı bir karışıma ihtiyacımız vardır. Türkiye'nin şartlarını göz önünde tutan, daha esnek bir sistemi formüle etmemiz gerekiyor"¹¹². Karpat daha yakın bir zamanda gerçekleştirilen bir başka mülakatta çok net bir şekilde başkanlık sistemi lehine görüş beyan ediyor. O'na göre, "Bence başkanlık sistemi yabana atılacak bir şey değil. Bir yerde bu Türkiye'nin geleneklerine de dayanıyor. Güçlü bir Cumhurbaşkanı arzu edilir. ... Türkiye'nin Geleneği'nde başkanın, liderin önemi mevcuttur ve bu birçok noktada faydalıdır da. ...Sonuçta Başkanlık bizim yapımıza uyar. Ama tabii sınırlar da net biçimde konmalıdır"¹¹³.

Kanaatimce, saf Başkanlık sistemi de, sahici kuvvetler ayrılığı temelinde ABD'nin kendine özgü şartlarda ortaya çıkarak başarılı bir şekilde uygulama alanı buluştur. Akçalı'nın da ifade ettiği gibi, Başkanlık sistemi, ABD'nin, bir yandan kendi tarihi geçmişine, öte yandan ekonomik, sosyal ve kültürel yapısına ve şartlarına bağlı olarak ortaya çıkmış, oluşturulmuş ve geliştirilmiştir. Bugün var olan kurumların yapısı, işleyişi, birbirleriyle olan ilişkileri ve sınırları da bu yapı ve şartlar tarafından belirlenmiştir. Amerikan sistemi radikal bir siyasi geleneğe dayanmayan, partilerin ideolojik çizgilerinin keskin olmadığı ve "oyunun kuralları" üzerinde genel ve görece bir toplumsal uzlaşının var olduğu bir sistemdir. Buna rağmen ABD'de bile başkanlık sistemi kimi durumlarda bazı sıkıntılara neden olabilmektedir¹¹⁴. Hatta bu sistem, diğer ülkelerin kendine özgü şartları sebebiyledir ki hiçbir ülke tarafından aynen alınarak tatbik edilmiş değildir. Bir ülkenin özel şartları, bazen o kadar önem arz edebilmektedir ki, başka ülkelerde başarılı olarak tatbik edilebilen bir hükümet sisteminin, bu özel şartlar sebebiyle bir başka ülkede başarısızlıkla sonuçlanması mümkün olabilmektedir. Bu vesileyle, Türkiye'deki siyasi, kültürel, demokratik, toplumsal vb. şartlar dikkate alınmaksızın, sırf bir başka ülkede başarılı bir şekilde uygulandığı için bir sistemin benimsenmesi hüsrana neticelenebilir¹¹⁵. Türkiye için sürdürülebilir etkin demokratik bir hükümet sistemi belirlemesine gidilirken, diğer ülkelerin tecrübelerinden de faydalanılabilir ise de, mota mot bir sistem kopyalaması isabetli olmayacaktır. Bu vesileyle, Türkiye'de de, yeni, sivil, çoğulcu, olağan ve demokratik bir

112 Kemal KARPAT: "Türk Tipi Esnek Başkanlık Olsun", (Röportajı Yapan: Burcu BULUT) *Yeni Şafak Gzt.*, 29.11.2012.

113 Prof. Kemal KARPAT: "Başkanlık Sistemi Türkiye'nin Geleneklerine Dayanıyor", (Röportajı Yapan: Baha ERBAŞ), *Sabah Gzt.*, 03.06.2011.

114 Pınar AKÇALI, "Siyasal İstikrar ve Başkanlık Sistemi: Amerika Birleşik Devletleri Örneği", *Başkanlık Sistemi ve Türkiye*, Kalkedon y., İstanbul, 2007, s. 88.

115 YANIK, Başkanlık Sistemi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği, s. 667.

Anayasa sürecinde, kendine özgü, işleyen ve istikrarlı bir başkanlık sistemi benimsebilir¹¹⁶. Her ne kadar bazıları başkanlık sisteminin Türkiye'de diktatörlüğe yol açabileceğini söyleseler de, yarı-başkanlık ve parlamenter sistem gibi başkanlık sistemi de demokratik bir hükümet şeklidir. Bu vesileyle Başkanlık sisteminin, peşin olarak bir padişahlık ya da kişisel diktatörlüğe yol açacağı yönündeki iddiaların isabetli olduğu söylenemez¹¹⁷. Tercihe konu bu sistem içerisinde önemli olan, demokratik hukuk devleti ile çelişecek şekilde yetki temerküzüne yol açabilecek ilkesel ve kurumsal mekanizmalara anayasal düzen içerisinde yer verilmemesidir. Şayet başkanlık sistemi ile uyumlu olarak belirlenen bir hükümet sisteminde bu sistemin gerekleri ile esaslı bir çelişme yoksa, bu sistemin mutlaka ABD'deki kurumsal yapı ile birebir örtüşmesi şart değildir. Burada önemli olan husus, bu kendine özgülüğün talî hususlarda olması, başkanlık sisteminin temel ruh ve mantığı ile çelişen unsurların mevcut olmamasıdır. Aksi halde, ABD haricinde tatbik edildiği halde, O'nun kurumsal yapısı ile birebir uyumlu olmamakla birlikte, diğer hükümet sistemleri içerisinde de dâhil edilemeyen, başkanlık sisteminin genel kapsamı içerisinde yer alan ve demokratik hukuk devleti ile de uyumlu olan diğer ülkelerdeki hükümet sistemlerinin, sırf bazı unsurları itibarıyla ABD'deki saf başkanlık sisteminden farklı olduğu için, otoriter yönü baskın olan "başkanıcı" sistemler kapsamına dâhil edilmesi neticesi ortaya çıkacaktır ki, bu düşünce isabetli değildir.

Hiçbir hükümet sisteminin, demokratik siyasi örgütlenme ve karar alma modelleri konusunda mükemmel ve değişmez bir model olduğu söylenemez¹¹⁸. Bu vesileyle ülkelerin tatbik etmiş oldukları hükümet sistemlerinin, kendi özgün şartlarına bağlı olarak bazı noktalardan farklılık arz etmeleri tabii bir durumdur. Diğer yandan hiçbir hükümet sistemi, bütün ülkeler için mükemmel olamaz. Çünkü ülkelerdeki siyasi kültür, demokrasi uygulaması ve alışkanlıkların yerleşiklik arz etmesi, toplumsal refleksler ve tepkisellik düzeyi, sivil toplumun güçlü olup olmaması, seçim sistemleri, siyasi ve ideolojik zeminde bölünmüşlük ya da homojenlik durumu, fikri, dini, etnik farklılıkların çatışma düzeyinde ayrışmalara sebep olacak seviyede olup olmaması, çoğulculuk kültürü düzeyi, çoğunlukçu anlayışın mevcut olup olmaması vb. alanlarda ülkeler arasında değişen ölçülerde farklılıklar olduğu için, bu farklılıklar hükümet sistemindeki işleyişi de yakından etkileyebilmektedir. Hatta bu etkileme sebebiyle bazı zamanlarda en başarılı uygulama denilen ABD'de başkanlıktan, İngiltere'de parlamenter sistemden yakınılarak diğer hükümet sistemlerine özlem duyulduğu zamanlar da olmaktadır. Netice itibarıyla söylemek gerekirse, ABD başkanlık sistemi, nev-i şahsına münhasırdır; ABD'deki hâkim siyasi kültürel yapıdan beslenmektedir. Sartori'nin de belirttiği gibi, aslında her ülke bir başka ülkenin sistemine öykünmektedir. İngilizlere deli gömleği gibi gelen iki partili parlamenter sistem, istikrarsız hükümetlere sahip İtalyanlar için mükemmeldir. Latin Amerikalılar için parlamenter

116 İbid., s. 667.

117 ÖZBUDUN, Hükümet Sistemi Tartışmaları, s. 206.

118 Gonca Bayraktar DURGUN, "Hükümet Sistemi Tartışmaları ve Türkiye", *Yeni Türkiye D.*, Yıl 9, S. 51, Mart-Nisan 2013, s. 247.

sistem önerilirken, Fransızlar sistemlerini başkanlık sistemiyle entegre etmişlerdir. Nitekim ABD başkanı Wilson bile Kongrenin engellemelerinden bıkmıca, İngiliz parlamenter sistemini övmekten imtina etmemiştir¹¹⁹.

Türkiye için isabetli hükümet sisteminin ne olduğunun belirlenmesinde yapılması gereken bağlamında gerçekçi olan, Türkiye'deki siyasi kültürel yapının çok iyi analiz edilmesi, sistemin, tıkanıdığı durumlarda, önyargısızca değiştirmeye açık hale getirilmesidir. Ne, olur olmaz değiştirmeler, ne de geciktirilmiş reformlar bu konuda işe yarar.

AK Partinin Başkanlık Modelinin En Çok Eleştiri Alan Yönleri

AK Parti'nin önerdiği hükümet sistemi modelinin değişik çevrelerden yoğun eleştiri alan yönlerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Fesih ve azil yetkilerinin kabul edilmiş olması. AK Partinin önerisine göre:

“TBMM veya Başkan tek başına her iki organın seçimlerinin birlikte yenilenmesine karar verebilir” (md. 28).

Bu hüküm ile başkana “fesih”, TBMM'ne de başkanı “azil” yetkisi verilmekte, fakat her bir erk diğerinin varlığına son verirken kendi varlığını da sonlandırmış olmaktadır.

Erdoğan'a göre, fesih ve azil yetkilerinin, saf başkanlık sistemi ile bağdaşırılığı yoktur¹²⁰. Başkanlık sisteminde Başkanın parlamentoyu fesih yetkisi yoktur. Bu sistemde başkan parlamentoyu kuvvetli bir biçimde kontrol edecektir¹²¹.

Özbudun'a göre, AK Parti'nin teklifinde, başkana, ABD'de olmayan parlamentoyu fesih hakkı tanınmaktadır. Aslında bu, başkanlık sisteminin ruhuna aykırı bir öneridir. Çünkü başkanlık sistemi, özünde yasama ve yürütme arasında sert ve keskin bir ayrılığa dayanır. Her iki organ da, birbirinden bağımsız seçimlerle sabit süreler için seçilirler. Bu süre içerisinde başkanın kongreyi feshedememesi, kongrenin de başkanı düşürememesi başkanlık sisteminin özüdür. Başkana, “kongreyi fesih yetkisi” verdiğiniz takdirde, o sistemi özünden çok ciddi şekilde saptırmış olursunuz¹²². Latin Amerika'nın 20 küsur ülkesi içinde, başkanın *meclisi fesih yetkisine* bazı şartlar altında yer veren topu topu dört ülke (Paraguay, Peru, Uruguay ve Şili) var. Yani beğenmediğimiz Latin Amerika ülkelerinde bile fesih yetkisi yoktur¹²³. Başkanın fesih yetkisi, başkanlık sisteminin dejenere edilmesi olarak görülüyor. Bizde başkanlık sistemini dejenere eden bu yetkiler isteniyor¹²⁴.

119 SARTORI; *age.*, s. 178.

120 ERDOĞAN, Başkanlık Sistemi, Demokrasi ve Türkiye, s. 546.

121 Mustafa ERDOĞAN, “Başbakan'ın Kafasındaki Başkanlık Sistemi Değil 'Başkancı Sistem'”, (03.04.2013 Çarşamba), <http://www.agos.com.tr/haber.php?seo=basbakanin-kafasindaki-baskanlik-sistemi-degil-baskanci-sistem&haberid=4302>, (ET: 10.04.2013).

122 Ergun ÖZBUDUN, “Prof. Özbudun: AKP'nin Anayasa Önerisi Mevcut Demokrasiyi Geriletir”, *Taraf Gzt.*, 18.03.2013.

123 İbid,

124 İbid.

Yanık'a göre Başkanın, sert kuvvetler ayrılığı ilkesi ile çelişecek şekilde parlamentoyu fesih yetkisi ile donanımlı kılınması, AK Parti'nin önerisinin olumsuzluk arz eden yönlerinden birisini teşkil etmektedir¹²⁵.

Köker'e göre, başkanlık sisteminde yasama ile yürütme arasında organik hiçbir ilişki yoktur. Yasama ve yürütme organı farklı dönemlerde yapılan ayrı seçimlerle oluşurlar ve birbirlerini karşılıklı olarak görevden almaları mümkün değildir¹²⁶.

Kanaatimce yasama ve yürütme organları arasındaki kesin ayrılık ilkesine dayalı ABD başkanlık sistemi ile AK Parti tarafından önerilen parlamentoyu fesih ve başkanı azil yetkisinin telifi mümkün görünmemektedir; bu durumda ABD sisteminin esaslı bir sapma söz konusudur. Hatta Latin Amerika'daki otoriter kimliği başkın başkancı sistemlerin sadece çok azında benimsenen fesih hakkının, ilk bakışta bu sistemi yozlaştırdığı söylenebilir. Fakat AK Parti'nin önerisinde başkana tanınan *TBMM'ni fesih yetkisi* tek taraflı değildir; seçimlerin yenilenmesine karar verildiğinde, hem başkanlık, hem de TBMM seçimleri zorunlu olarak bir arada yapılmakta, seçimlerin yenilenmesi aynı zamanda bir nevi azil neticesini ortaya çıkarmaktadır. Burada, gerek saf başkanlık sisteminde, gerekse diğer başkancı sistemlerde emsaline rastlanmayan kendine özgü yeni bir durum söz konusudur. Bir diğer ifadeyle parlamenter ya da yarı başkanlık sistemlerinde olduğu şekilde parlamentonun, belli bazı şartların gerçekleşmesine bağlı olarak (1982 Türkiye Anayasasında olduğu gibi) ya da hiçbir şarta bağlı olmaksızın (1958 Fransız Anayasasında olduğu gibi), yürütme tarafından tek taraflı bir irade beyanı ile feshi söz konusu değildir. AK Parti'nin modelinde, TBMM genel seçimlerinin yenilenmesine karar vermesi halinde, başkan da sanki bir nevi azledilmiş gibi olmakta; başkanlık seçimleri ile TBMM seçimlerinin birlikte yapılması öngörülmektedir. Başkanın TBMM genel seçimlerinin yenilenmesine karar vermesi halinde de, başkan, TBMM'ni feshetmenin yanında, kendi varlığına da son vermiş olmakta, her iki seçimin birlikte yapılması önerilmektedir. Burada, her iki organ da, siyaseten olmasa da hukuken karşılıklı olarak aynı etkinlikte eşit silahlarla donatılmış olmaktadır. Burada birisinin karşı tarafın varlığına son vermesi, aynı zamanda kendi varlığını da sonlandıracağı için, bu silahın çok zorda kalınmadıkça kullanılmayacağı kanaatindeyim.

Başkanın görevinin sona ermesi neticesini de doğuran fesih hali, genellikle başkan ile yasama organındaki çoğunluğun eğilimlerinin farklı olduğu dönemlerde, özellikle başkanın istediği kanunların çıkarılmaması gibi çatışma durumlarında bu çatışmayı sonlandırmayı amaçlayan bir usul olarak öngörülmüştür. Burada yasama ve yürütme arasında ortaya çıkan bir kohabitasyon döneminin söz konusu olduğu söylenebilir. Nasıl yarı başkanlık sisteminin tatbik edildiği Fransa'da kohabitasyon dönemlerinde Cumhurbaşkanıya parlamentoyu hiçbir şarta bağlı olmaksızın fesih yetkisi verilerek kohabitasyon döneminde ortaya çıkan yürütme içi çatışma sonlan-

125 YANIK, Başkanlık Sistemi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği, s. 666.

126 Levent KÖKER, "AK Parti'nin Önerileri Başkanlık mı Başkanlık mı?", *Zaman Gzt.*, 27.12.2012.

dırılmak istenmiş ise, burada da yasama ile yürütme arasında ortaya çıkan kohabitasyon döneminde ortaya çıkan çatışma ortamına son verilmek istenmektedir. Bu, yasama ile yürütme arası çatışma neticesinde ortaya çıkan siyasi tıkanıklığa son vermek amacıyla düşünülmüş bir çıkış yoludur. Her iki tarafın da varlığına son verilmesinin siyasî bedelleri çok ağır olacağı için, bu usulün benimsenmiş olmasının, yasama ve yürütme arasında ortaya çıkabilecek kohabitasyon dönemlerinde belirebilecek siyasi tıkanıklıkların aşılması amacıyla, azil sonuçlu fesih yerine, tarafları uzlaşmaya zorlayıcı yönde işlev görmesi halinde, başkanlık sisteminin “*rasyonelleştirilmesi*” yönünde işlev görmesi de mümkün ve muhtemeldir. Hukuken eşit etkinlikte bir azil-fesih hakkı ile donanımlı olmanın, her ne kadar ABD’de cari olan başkanlık sistemi ile uyumlu olmasa da, kendine özgü bir durum olarak, bir ülkeyi tek başına başkanlık sisteminin genel kapsamından çıkarmak için yeterli olmadığı kanaatindeyim. Burada bu durumun ağır eleştirilere konu olmasının temel sebebinin, hiçbir ülkede bu yönde bir uygulamanın olmamasının ve bir de Türkiye’de güçlü yürütmeye karşı olan aşırı güvensizliğin etkili olduğu söylenebilir.

2. AK Parti’nin önerisine göre:

“*TBMM ve Başkanlık seçimleri 5 yılda bir aynı günde yapılır*” (md. 27).

Oysa ABD’deki sistemde, başkanlık seçimleri ile Kongre seçimleri farklı tarihlerde yapılmaktadır. AK Parti’nin modelinde öngörülen, her iki seçimin aynı tarihte yapılması, bir sapma olarak nitelenmiştir.

Erdoğan’a göre, Başkanlık ve yasama meclisi seçimlerinin aynı anda yapılması, belki şekli olarak başkanlık sistemi ile çelişme arz etmeyebilir. Fakat başkanlık sisteminin temel ayırt edici özelliklerinden birisinin kuvvetler ayrılığı olduğu düşünülürse, bu düzenleme, başkanlık sisteminin mantığı ile bağdaşmamaktadır. Çünkü bu, başkanın yasama organında kendisi ile aynı görüşte olan bir çoğunluk sağlamasını amaçlamaktadır. Bu durum karşısında, yasamanın başkanı etkili bir şekilde denetlemesi mümkün olamaz. Bu şekilde ortaya çıkacak bir yasama-yürütme ittifakı, çoğunluk yönetimini dizginsiz hale getirebilir¹²⁷.

Köker’e göre, yasama ile başkanın seçilme dönemlerinin çakıştırılması, başkanlık sistemi tipinden bir sapma meydana getirir. Türkiye’nin siyasî geleneğinde “disiplinli siyasî parti” geçerlidir. Başkan ile yasama organı seçimlerinin aynı dönemde yapılması durumunda, çoğunluk partisi parti genel başkanı, başkan olarak yürütmeyi, genel başkanın kontrolündeki çoğunluk partisi de yasama organını kontrol edebilecek ve dolayısıyla sistem, öneride savunulanan aksine yasama ve yürütme güçlerinin dolaylı da olsa tek elde toplanmasıyla sonuçlanabilecektir¹²⁸. *Başkanlık seçimi ile yasama organı seçimlerinin aynı zamanda yapılmasının önerilmesi, başkanlık sisteminin özünün anlaşılmadığını veya kabûl edilmediğini göstermektedir*¹²⁹.

127 ERDOĞAN, Başkanlık Sistemi, Demokrasi ve Türkiye, s. 546.

128 Levent KÖKER, “Nasil ve Ne İçin Başkanlık Sistemi?”, *Zaman Gzt.*, 15.11.2012.

129 KÖKER, AK Parti’nin önerileri Başkanlık mı Başkancılık mı?

Özbudun'a göre, bu yetki tanınsa bile, bunun, başkan-parlamento çatışmasını kesin olarak çözecek bir mekanizma olmadığı açıktır. Çünkü yenilenen seçimlerin de, başkanla uyumlu çalışacak bir parlamento çoğunluğu yaratacağının hiçbir garantisi yoktur¹³⁰.

Kanaatimce, Başkanlık ve yasama meclisi seçimlerinin aynı anda yapılması, başkanlık sistemi ile çelişme arz etmemektedir. Bir diğer ifadeyle, ABD hükümet sisteminde, siyasi bir tercih olarak, başkanlık seçimleri ile Kongre seçimlerinin ayrı zamanlarda yapılması yönündeki tercih, başkanlık sisteminin olmazsa olmazı niteliğinde bir gereklilik değildir. Başkanlık sistemini benimseyen bir ülke, bazı siyasî saiklerle, her iki organ için yapılacak seçimlerin aynı tarihlerde yapılması yönünde bir tercihte de bulunabilir. Mühim olan her bir organ için ayrı ayrı seçimlerin yapılmasıdır.

Diğer yandan parlamento seçimleri ile başkanlık seçimlerinde farklı koalisyonlar ortaya çıkabileceği için, her iki seçimin aynı zamanda yapılması, netice itibarıyla mutlaka her iki organda da aynı eğilimin çoğunluğu sağlayacağı peşin olarak söylenemez. Kaldı ki, zaten parlamenter sistemlerde de yürütme ile yasama aynı eğilimde olduğu zaman, yasama tamamen yürütmenin belirleyiciliğinde faaliyetlerini yürütmektedir. Bu durumu parlamenter sistem için mazur görüp, başkanlık sistemi yönünden ağır eleştiriye tabi tutmanın tutarlı olmadığı kanaatindeyim. Kaldı ki bazı siyasî, hukukî, kültürel vb. şartların gerçekleşmesi halinde, yasama ve yürütmede aynı eğilimlerin çoğunluğu sağlaması halinde bile, yasama yürütmeye karşı istiklalini muhafaza edebilir. Parlamenter sistemde ise, bu sistemin gereği olarak benimsenen parti disiplini sebebiyle, yasamanın yürütmenin belirleyiciliği dışına çıkması nerede ise çok zordur. Bu vesileyle başkanlık sisteminde yasama ve yürütmenin ayrılma ihtimali, parlamenter sisteme kıyasla çok daha büyük bir ihtimaldir. Bunun göz ardı edilmemesi gerekir.

Diğer yandan, AK Parti'nin önerisine katı bir şekilde karşı çıkanlar, başkanlık sistemi içerisinde yasama ile yürütmede farklı eğilimlerin bulunmasını "*sistem krizini tetikleyeceği*" gerekçesi ile tasvip etmedikleri gibi, bunlarda aynı eğilimin çoğunlukta olması halinde de, bu sefer yürütmenin yasamaya tahakküm edeceği öngörüsünde bulunularak bu öneri yine eleştirilmektedir. Oysa diğer şartların da varlığı halinde, yasama ve yürütme aynı eğilimde de olsa, farklı eğilimde de olsa, kuvvetler ayrılığı, bu iki organın kendi gündemlerine hâkim olmalarını lüzumlu kılmaktadır. Bu durumdan korkmanın kuvvetler ayrılığı ilkesi ile bağdaşmadığı kanaatindeyim. Burada önemli olan husus, bu iki seçimin aynı anda yapılarak, yasama ve yürütmede farklı ya da aynı eğilimde olanların çoğunluğu sağlamasından ziyade, siyasî partiler rejimi, seçim sistemi, güçlü yargı kurumunun mevcudiyeti, çoğulcu demokrasi kültürü ve uzlaşma geleneğinin gelişmesi üzerinde yoğunlaşılması gerekmektedir. Bunların bir kısmı yasama işlemlerini lüzumlu kılarken, bir kısmı da büyük ölçüde kanunlarla birebir ilişkisi olmaksızın siyasî ve kültürel gelişmelerin gerçekleşmesine bağlı bulunmaktadır. Bunun için de, sabırla, demokrasi kültürünün ve geleneklerin gelişmesini, hukuk içinde güçlü bir yargı kurumunun teşekkül etmesini beklemek gerekecektir.

130 Ergun ÖZBUDUN, "Türk Usulüne Göre Başkanlık Sistemi", *Milliyet Gzt.*, 15.12.2012.

Burada kanaatimce yaşamadaki çoğunlukla başkanın uyumlu olmasından korkarak bu sistemi kökten reddetmek yerine, “tek isimli tek turlu dar bölge basit çoğunluk” sistemi yoluyla, yasama organında yer alan üyelerin belirlenmesinde seçmen tabanının etkinliğinin sağlanması usulü öne çıkarılarak, bu sorunun bir şekilde aşılabileceği söylenebilir. Bu sistemde seçilecek temsilcilerin kim olacağını belirlemesi konusunda başkan değil, büyük ölçüde seçmenler etkili olabilecektir. Elbette ki Türkiye’deki hâkim siyâsi kültür, karizmatik liderlerin etkin olmasını mümkün kılmaktadır; bu seçim sisteminde bile temsilcilerin belirlenmesi konusunda başkanın hala müessir olabileceği söylenebilir ise de, bu durum, sadece başkanlık sisteminde değil, parlamenter sistemde de söz konusu olabilmektedir. Hatta parlamenter sistemde yürütmeye rağmen bir yasamanın etkinliğinin ortaya çıkmasından söz edebilmek nerede ise mümkün değildir. Şimdi bir durumu parlamenter sistem için mazur görüp, başkanlık sistemi için mazur görmemek isabetli olmasa gerek. Ayrıca merak ediyorum, “niye illaki başkan ile yasama organı mutlaka çatışma içerisinde olsun isteniyor”; bunu anlamış değilim. Burada olması gerekenin, benimsenecek seçim sistemi yoluyla yasama organı üyelerinin belirlenmesinde mümkün olduğu kadarıyla seçmenlerin etkin olmasını sağlayacak sistemin geliştirilmesi olduğu kanaatindeyim. Bütün bu şartlara rağmen hala başkan karizmatik kişiliği ile yasama üzerinde etkin olabiliyorsa, bunu kabullenmekten başka yapılacak bir şeyin olmadığını düşünüyorum.

3. AK Parti önerisinde başkanlık sisteminden önemli bir sapma olarak nitelenen bir diğer husus da, “başkanlık kararnamelemleri ile yönetim” konusudur. Bu öneriye göre:

Başkan, genel siyasetin yürütülmesinde ihtiyaç duyduğu konularda Başkanlık kararnamelemleri çıkarabilir. Bir konuda Başkanlık kararnamelemleri çıkarılabilmesi için kanunlarda o konuyu düzenleyen uygulanabilir açık hükümlerin bulunmaması şarttır. Kişi hak ve hürriyetleri kararname ile düzenlenemez. Kararnamelemler ile kanunlarda aynı konuda farklı hüküm bulunması halinde, kanun hükümleri uygulanır (md. 23)¹³¹.

AK Parti önerisinin en ağır eleştiri alan yönlerinden birisi de bu hükümdür. Üskül’e göre, Başkanın kararname çıkarma yetkisi, başkanın, doğrudan yasama yetkisini meclis ile paylaşması anlamına gelmektedir¹³².

Erdoğan’a göre, Başkanın kararname çıkarma yetkisine sahip olması, onun genel siyaseti belirleme genel yetkisinin tabii bir neticesi görülebilir. Fakat başkan, belli konularda kanunlarda açık hükümler bulunmadığından bahisle, bu alanı çıkaracağı kararnamelerle düzenleyebilir ve bunu alışkanlık haline getirmesi halinde, ülkeyi kararnamelerle yürütmeye kalkışabilir. Bu, başkanın kısmen de olsa aslı yasama yetkisine sahip olması demektir ki, bu durum, başkanlık sistemine olduğu kadar genel demokratik rejim anlayışına da aykırıdır¹³³.

131 Adalet ve Kalkınma Partisi’nin Türkiye Büyük Millet Meclisi Anayasa Uzlaşma Komisyonu’na Sunduğu Başkanlık Sistemi Önerisi, s. 546.

132 ÜSKÜL, agm., s. 535.

133 ERDOĞAN, Başkanlık Sistemi, Demokrasi ve Türkiye, s. 546.

Özbudun'a göre, AK Parti'nin önerisinde, başkana kanun gücünde kararnemelerle ülkeyi yönetme imkânı verilmesi saf başkanlık sisteminden bir sapma anlamına gelmektedir. Bu, Amerika'daki başkanlık sisteminin saf şeklinde, tasavvur edilemeyecek bir durumdur. Bir ABD başkanının kongreyi bypass ederek kanun niteliğinde emirnameler ve kararnemelerle ülkeyi yönetmesi tasavvur dahi edilemez¹³⁴. Başkan, sadece, Anayasanın kendisine yüklediği “kanunları sadakatle uygulamak” görevi çerçevesinde, kanunların anlamını açıklayacak ve yürütme organının uygulamalarına yön verecek nitelikte “yürütme emirleri” (executive orders) çıkarabilir. Bunun dışında kongre de, açık bir anayasa hükmüne dayanmamakla beraber, başkana bazı alanlarda yetki devrinde bulunabilir; ancak bunlar, hemen tümüyle, dış politikanın yürütülmesi alanına inhisâr etmektedir. Bazı Latin Amerika ülkelerinde zaman zaman kararnemelerle yönetim uygulamaları görülmekle birlikte, “decretismo” adı verilen bu uygulama, bütün yazarlarca başkanlık sistemini yozlaştıran, başkanla yasama organını çatışma içine sokan, dolayısıyla anayasa krizlerine yol açabilen bir eğilim olarak eleştirilmektedir¹³⁵.

Yanık'a göre, Başkanın kısmî yasama yetkisine sahip kılınması AK Parti önerisinin olumsuzluk arz eden yönlerinden birini teşkil etmektedir¹³⁶.

Köker'e göre, *AK Parti önerisinde* yasama organının kanunla düzenlemediği konuların başkanlık kararnamesiyle düzenlenebilmesi öngörülmektedir. Her ne kadar başkanlık kararnamesiyle kanunların çatışamayacağı, çatışma hâlinde kanunların uygulanacağı belirtiliyorsa da, bu öneriyle yürütme organına (başkan) aslî yasama yetkisi (önceden kanunla düzenlenmemiş bir alanda düzenleme yetkisi) verilmektedir. Bu, başkanlık sistemiyle de, parlamenter sistemle de, hattâ yarı-başkanlık sistemiyle de ilgisi olmayan, kabul edildiği takdirde Türkiye'ye özgü bir “sapma” anlamına gelecek olan bir öneridir¹³⁷.

AK Parti'nin başkanlık sistemi önerisinde, Başkana, kanunla düzenlenebilecek alanları kanun gücünde kararnemelerle düzenleme yetkisinin verilmiş olmasının, kuvvetler ayrılığı, yasama yetkisinin aslîliği ve devredilmezliği ilkeleri ile çeliştiği söylenebilir. Bu yetki vasıtasıyla Başkan kısmen de olsa yasama yetkisinin aslî sahibi haline gelmekte, yasama yetkisinin kullanılmasında yasama organına ortak olmaktadır. Ama bu yetkilendirme sadece AK Parti'nin önerisine özgü değildir. Nitekim parlamenter rejim ile yarı-başkanlık rejiminin cari olduğu bazı ülkelerde de yürütmeyi güçlendirme adına yürütme organına kanun gücünde kararneme yetkisinin verildiği görülmektedir. Nitekim Türkiye'de 1971 yılından itibaren Bakanlar Kurulu KHK çıkarma yetkisi ile donatılmıştır. Burada şu söylenebilir: “Efendim, 1961 ve 1982 Anayasalarında Bakanlar Kurulunun bu yetkiyi kullanabilmesi için yetki kanununun çıkarılmasına ihtiyaç vardır ve bu kanuna istinaden çıkarılan KHK'nin de

134 ÖZBUDUN, Prof. Özbudun: AKP'nin Anayasa Önerisi Mevcut Demokrasiyi Geriletir.

135 ÖZBUDUN, Türk Usulüne Göre Başkanlık Sistemi.

136 YANIK, Başkanlık Sistemi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği, s. 666.

137 KÖKER, AK Parti'nin Önerileri Başkanlık mı Başkanlık mı?

TBMM'nin onayına sunulması gerekir; AK Parti önerisinde böyle bir zorunluluk yoktur". Bu eleştiride bir haklılık payı olduğu söylenebilir. O zaman şu savunulabilir: Başkan'ın bu yetki kapsamında çıkardığı kanun gücünde kararnamelerin Resmi Gazete'de yayımlandığı gün TBMM'nin onayına sunulması, bunun onaylama işleminin de belli bir takvime bağlanması söz konusu olabilir. Diğer yandan, bu yetkinin tanınması, 1982 Anayasasında öngörülen KHK yetkisine göre çok daha dardır. Çünkü 1982 Anayasasına göre olağan dönemlerde Anayasanın ikinci kısmının birinci ve ikinci bölümlerinde yer alan temel haklar, kişi hakları ve ödevleri ile dördüncü bölümde yer alan siyasi haklar ve ödevler dışında bütün hak ve ödevler ile diğer her türlü alan KHK'lerle düzenlenebilir. Olağanüstü yönetim dönemlerinde Anayasanın 15. Maddesinde belirtilen çok az sayıda istisna haricinde KHK'lerle düzenlenmeyecek hiçbir alan yoktur. Şimdi AK Parti'nin önerisine dönüldüğü zaman, bir kere, başkanlık kararnamesi ile düzenlenecek alan iki yönden sınırlandırılmıştır: Birincisi, kanunla düzenlenen bir alan başkanlık kararnamesi ile düzenlenemez. İkincisi, hiçbir hak ve hürriyet, başkanlık kararnamesi ile düzenlenemez. Bu durumda, başkanlık kararnamesi ile düzenlenecek alanın kapsamının oldukça daraldığı, daha ziyade temel hak ve hürriyetler alanı dışında, siyasî, toplumsal vb. alanların bu kapsama dâhil edildiği görülmektedir. Diğer yandan, TBMM'nin de hoşuna gitmeyen KHK'yi ilga etme ya da değiştirme yetkisi mevcuttur. Bu işlemler aynı zamanda yargısal denetime de tabidir. Bu vesileyle, ben bu yetkinin, başkanın ülkeyi kararnamelerle yönetmesini mümkün kılacak kadar kapsamlı olmadığı kanaatindeyim.

Diğer yandan ABD başkanlık sisteminde başkanın kanunla düzenlenecek alanlarda düzenleme yapma yetkisinin olmadığı bilgisi de isabetli değildir. ABD'de Başkanın, genel, soyut, objektif, sürekli ve kişilik dışı (gayri şahsi) özellikleri haiz düzenleyici işlemler yapma yetkisinin mevcut olduğu kabul edilmektedir¹³⁸. Amerikan sisteminde Başkan, sahip olduğu düzenleme yetkisini, başkanlık kararnameleri ile kullanmaktadır¹³⁹. "Executive orders" olarak bilinen başkanlık kararnameleri, başkan tarafından yasama fonksiyonu niteliğinde, tek taraflı, doğrudan yapılan işlemlerdir¹⁴⁰. Başkanın, bu kapsamda, kanun gücünde kararname, tüzük ve yönetmelik çıkarma yetkisi vardır¹⁴¹. Her ne kadar, Federal Yüksek Mahkemenin, 1937 yılında verdiği bir kararla, yasama yetkisinin devri neticesini doğuran kanun gücünde kararname çıkarma yetkisini kaldırdığı, bu şekilde yasama gücünün Kongrenin tekeline bırakıldığı¹⁴² belirtilse de, günümüzde, barış zamanlarında da, Kongre, çıkardığı bir kanunla (Türkiye'deki 1961 ve 1982 Anayasalarında öngörülen olağan dönem KHK'lerinin çıkarılması için Bakanlar Kuruluna yetki veren yetki kanununa benzetilebilir), teknik, idari,

138 GÖZLER, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, s. 377.

139 YANIK, *Başkanlık Sistemi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği*, s. 51.

140 Mert NOMER, *ABD Başkanlık Sisteminde Başkanın Yetkileri*, XII Levha y., İstanbul, 2013, s. 75.

141 TURHAN, *Hükümet Sistemleri ve 1982 Anayasası*, s. 35.

142 KUZU, *age.*, s. 34.

ekonomik ve dış ticaret konularında düzenleme yapma yetkisini Başkana devredebilir¹⁴³. Başkanlık kararnamelemleri, bir kanunun uygulanmasını göstermek amacıyla veya kanunun bir hükmüne dayanılarak çıkarılabileceği gibi, mevzuat dayanağı olmadan tamamen bağımsız olarak da çıkarılabilir¹⁴⁴.

4. AK Parti önerisindeki endişe verici unsurlardan birisi olarak görülen bir diğer husus da, yargı organına ilişkin hükümlerdir.

Bu öneride, Başkana, AYM ve Danıştay üyelerinin yarısını, Yargıtay Cumhuriyet başsavcısını ve Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu (HSYK) üyelerinin yarısını seçmek yetkisi verilmektedir (Md. 22/4-p)¹⁴⁵. Öneriye göre, AYM'nin 17 üyesinden 8 üyeyi başkan, 9 üyeyi TBMM seçecektir. 22 üyeden oluşan HSYK'nun, 7 üyesi Başkan, 7 üyesi TBMM tarafından, 6 üyesi alt derece mahkemesi hâkim ve savcılarınca hâkim ve savcılar arasından seçilecektir. Adalet Bakanı Kurul'un başkanı, Adalet Bakanlığı Müsteşarı Kurul'un tabii üyesi ve Savcılar Dairesi başkanı olacaktır.

Başkana verilen bu yetki de ciddi eleştirilere tabi tutulmuştur.

Üskül'e göre, Başkan ile meclisteki çoğunluğun aynı yönde olması halinde, başkan, tek başına kullandığı yürütme yetkisi yanında, yasama yetkisinin kullanılmasını da partisi vasıtasıyla yönlendirebilecek, ayrıca çıkaracağı başkanlık kararnamelemleri vasıtasıyla kısmen de olsa yasama yetkisini de doğrudan kullanabilecektir. Yüksek hâkimlerin ve HSYK üyelerinin bir kısmı başkan tarafından seçilirken, geri kalanların da başkanın etkili olduğu meclis tarafından seçilecek olması, yargı üzerinde de yürütmenin hâkimiyetine yol açacaktır¹⁴⁶.

Erdoğan'a göre, Başkanın, yargıya ilişkin yetkileri, bağımsız ve güçlü yargı anlayışı ile çelişme arz eder. Denetleme mercii konumunda olan AYM üyelerinin bir kısmının başkan tarafından, geri kalan kısmının da başkanın lideri olduğu partinin çoğunlukta olduğu meclis tarafından seçileceği düşünülürse, bu durumda, anayasallık denetiminin de etkili olmayacağı söylenebilir¹⁴⁷. Başkanlık sistemi çok güçlü bir yargı sistemini gerektirir. Siyaseten güçlü bir başkanlık sisteminde, başkanı denetleyecek bir güç gereklidir. *Yargı zihniyet olarak bağımsız olmalıdır. Sadece hukukun ne dediğini ciddiyetle uygulayan bir yargı olursa fren mekanizması olabilir.* AK Parti'nin önerisi kabul edilirse, nasıl eskiden Kemalist zihniyeti temsil eden yargı başka türden problemler çıkartıyorsa, bu yeni zihniyete sahip yargı da gerçek bir denetim mekanizması işlevi göremez¹⁴⁸.

143 ABD'de administrative agency'ler bu yolla kurulmuştur. ABD'de Kongre tarafından bu şekilde çıkarılan ve Başkana sarıh yetki devri sağlayan yetki kanunlarına istinaden Başkan tarafından kullanılan düzenleme yapma yetkisine "Statutory Powers" denilmektedir. GÖZLER, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, s. 377.

144 NOMER, *age.*, s. 76.

145 Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Türkiye Büyük Millet Meclisi Anayasa Uzlaşma Komisyonu'na Sunduğu Başkanlık Sistemi Önerisi, s. 546.

146 ÜSKÜL, *agm.*, s. 534-535.

147 ERDOĞAN, *Başkanlık Sistemi, Demokrasi ve Türkiye*, s. 546-547.

148 ERDOĞAN, *Başbakan'ın Kafasındaki Başkanlık Sistemi Değil "Başkancı Sistem"*.

Özbudun'a göre, ister başkanlık sistemindeki gibi kuvvetler ayrılığı sert olsun, isterse parlamenter sistemde olduğu gibi kuvvetler ayrılığı yumuşak olsun, her hâlikârda yargının siyasî organlar karşısındaki bağımsızlığı esastır. Yargı bağımsızlığı, hukuk devleti ilkesinin vazgeçilmez şartıdır. AK Parti'nin önerisine göre, Başkan, yargı organı üyelerinin önemli bir kısmını belirleme yetkisini kendinde toplamakta, öbür bölümünü de, mevcut şartlar altında başkanın büyük ölçüde kontrol edeceği parlamento seçmektedir. Dolayısıyla AYM'nin tümü ve HSYK'nın büyük çoğunluğu siyasî organların seçtikleri üyelerden oluşuyor. Bu öneri ile yeni anayasada yargıların denetimi ve atamaları tümüyle siyasilerin denetimine verilmiş olmaktadır. Bu öneride, yargının kompozisyonunun belirlenmesini de içerecek şekilde başkanda aşırı bir yetki toplanması ortaya çıkmaktadır. Hâlbuki anayasacılığın temel fikri, devlet iktidarını bölmektir. Hedef, devlet iktidarında karşılıklı dengeler, frenler yaratmaktır. Bu vesileyle AK Parti'nin önerisi, yargı bakımından endişe verici unsurlar taşımaktadır¹⁴⁹

Yanık da Parlamentonun onayına tabi olmaksızın AYM ve HSYK gibi önemli yargısal kurumların üyeleri ile bazı üst düzey kamu görevlilerini atama yetkisine sahip olmasını AK Parti'nin önerisinin olumsuzluk arz eden yönlerinden birisini teşkil etmektedir¹⁵⁰.

Yargıya ilişkin bu eleştirilerin haksız olduğunu söyleyebilmek pek mümkün değildir. Fakat burada temel sorun, sadece yargının siyasilerin iradesinin etkin belirleyiciliğinde olması değildir. Asıl temel sorun, şimdiye kadarki uygulamalarda yargının çoğu kereler siyasî ve ideolojik etkileşimlere yatkın işlevler görmesi, hukuk içerisinde güçlenebilmiş olamamasıdır. Yargısal temelli sorunlar, özellikle yüksek yargının belirlenmesinde kooptasyon yöntemiyle yargı camiasının belirleyici olduğu dönemlerde de yaşandı; özellikle yüksek yargı, çoğu kereler kendi mecrası haricine çıkarak, “rejimi koruma ve kollama” işlevlerini üstlenerek hukukun değil ideolojik değerlerin koruyucusu olma yönünde kararlar verdi. Yargı hukuk içinde kalarak güçlü bir konuma yerleşemeyince, bir o yana bir bu yana savrulmalar gerçekleştirmiştir. Tuhaf bir durum söz konusu; hem özellikle yargının kendi üyelerini kendisinin belirlemesine güvenilmemekte, hem de siyasilerin yargı organlarının mensuplarını belirlemesinden kaygı duyulmaktadır. Bunun en temel sebebini, maalesef, daha önceki uygulamalarda çeşitli siyasî çevrelerin, siyasî ve ideolojik saiklerle yargı üzerinde etkili olma; bir nevi fetihçi anlayışla¹⁵¹ hareket etmeleri oluşturmaktadır. Özellikle kendilerini rejimin sahibi gören siyasî kesimler, rejimi koruma ve kollama düşüncesinden hareketle, kendilerini yargı üzerinde belirleyici konumda görmek konusunda haklı ve yetkili görmüşlerdir. Bu tutum başta askerî bürokrasi ve geniş akademik camia olmak üzere etkili çevrelerde destek de bulmuştur. Hatta daha önceleri kendilerini devletin ve rejimin koruyucu misyonerleri gibi gören bu kesime yönelik her türlü karşı tutum, hep ağır eleştiriler almıştır. Tabiri caiz

149 ÖZBUDUN, Prof. Özbudun: AKP'nin Anayasa Önerisi Mevcut Demokrasiyi Geriletir.

150 YANIK, Başkanlık Sistemi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği.

151 Adnan KÜÇÜK, “Yargı Temelli Yaşanan Sorunların Temeli: Fetihçi Anlayış”, *Yeni Şafak Gzt.*, 20.01.2014.

ise bu misyon sahipleri, karşı tutum almaları, “yargının elden gitmesi, karşıt kesimler tarafından fethedilmesi” olarak telakki etmiştir¹⁵². Oysa yargı, ne belli bir ideolojinin, ne devletin, ne de belli bir siyasî, dinî vb. düşüncenin tarafı ve koruyucusudur. Şayet, yargıya, peşinen belli bir siyasî ve felsefi ideolojiyi, diğer türden düşünceleri veya devleti koruma ve kollama misyonu verilirse, yargı, hak ve hürriyet temelli hukukun değil, bir takım değerlerin koruyucusu haline gelirse, o zaman yargının, bir hukuk devletinde konuşlanması gerekli olan kendi mecrası haricinde etkili ve güçlü olmaya çalışması olgusu ortaya çıkar. Bu bağlamda yargı, ne herhangi bir siyasî partinin, ne herhangi bir düşünce ve inançların, ne de devletin koruyucusu olmalı, yargı hukukun üstünlüğü amacı ekseninde güçlenmelidir. Bunun yerleşmesi, bir köklü zihniyet dönüşümünü lüzumlu kıldığı için, belki oldukça güçtür, ama, bunun başka yolu da yoktur. Aksi takdirde, hep savrulmalar yaşanır, yargı siyasî veya ideolojik türden çekişmelerin odağı olmaktan kurtulamaz. Unutmayalım ki, ABD’de Başkanlar, hep kendi eğiliminden kişileri Federal Yüksek Mahkemeye üye atarlar, bunu yaparken de atadığı kişilerin kendi işlemlerini etkisizleştirmemeleri yönünde beklentiler taşırlar, ama atanmış üyeler, güçlü ve köklü yargı kültürünün bir neticesi olarak, bazı istisnalar bir tarafa tutulursa, bu beklentilerin aksine hukukun üstünlüğünü sağlayıcı yönde tutumlar sergilerler. Bu, salt formel kanuni düzenlemelerle olabilecek bir şey değildir; zamanla zihni ve kültürel dönüşüm sağlanarak gerçekleşebilecek bir durumdur. Asıl yoğunlaşmaların, bu zihni ve yargısal kültür temelli dönüşüm yönünde gerçekleştirilmesi gerekiyor. Ülkemizde de, siyasî, ideolojik, devletçi, tarafgir görüntüler vermekten uzak bir yargı kültürü ve geleneği teşekkül etmedikçe, siyasilerin yargı kurumu üyelerini belirlemesinden de, yargının kooptasyon usulüyle kendi üyelerini kendi içerisinde tayin etmesinden de yakınmalar devam edecektir; yargı temelli sorunlar bitmiş olmayacaktır. Burada olması gerekeni söylemek gerekirse, öncelikle yargı temelli fetihçi anlayışın terkedilmesi; yargı, peşinen, devletin, Cumhuriyetin, belli bir zümrenin, siyasî, felsefi, dinî vb. bir takım değerlerin koruyucu unsuru olmaktan çıkarılması, yargının, hak ve hürriyet temelli hukukun koruyucusu misyonunu yüklenen kurum haline gelmesi gerekir. Bu misyon temelli bir yargıda hâkimler, deruni olarak hangi düşünce ve inançtan olursa olsun, temel amaç hukukun üstünlüğünü sağlamak olunca, artık fetihçi anlayışa da lüzum kalmayacaktır. İşte o zaman, siyasetin yargı kurumuna üye seçmesinden de korkulmayacaktır. Şayet burada sözünü ettiğim türden bir yargısal yapılanma ortaya çıkmadığı takdirde, yargı mensupları kooptasyon usulüyle de belirlense, siyasî kurumlar tarafından üçte iki, beşte üç vb. nitelikli çoğunluklarla da belirlense, yargı temelli sorunlar yaşanmaya devam edecektir. AK Parti’nin önerisi ile de ilişkili olmakla birlikte, bir bütün olarak yargının, hukuk içerisinde güçlü olduğu zihni ve kültürel gelişimin tamamlanması gerekiyor. Bu olmadıkça, yakınmalar devam edecektir. Kaldı ki burada sözünü ettiğim zihni ve kültürel dönüşüm tahakkuk etmediği takdirde, yargı temelli benzer sorunlar, başkanlık sistemi ortamında da diğer hükümet sistemlerinde de değişen şiddetlerde yaşanabilecektir. Bu vesileyle bu, salt hükümet sistemi tercihi temelli olmanın çok ötesinde bir meseledir.

152 İbid.

5. Eleştiri konusu bir diğer husus da, AK Parti'nin önerisinde, “dengeler ve frenler” mekanizmasına yer verilmemesidir.

Bu öneride, Başkana, üst düzey kamu görevlileri ile büyükelçileri ve bazı yüksek yargı mensuplarını, TBMM'nin onayına tabi olmaksızın atama yetkisi verilmiştir. ABD'nde Başkana verilen bu tür atama yetkileri, Senatonun onayı şartına bağlanarak dengelenmiş olduğu halde, AK Parti'nin önerisinde, dengeler ve frenler sisteminin göz ardı edildiği belirtilmektedir.

Üskül'e göre, ABD'dekine benzer şekilde etkili bir denge fren mekanizmasının mevcut olduğunu söyleyebilmek mümkün değildir¹⁵³.

Erdoğan'a göre, AK Parti önerisinde, hem başkan, anayasal olarak bakanları ve kamu yöneticilerini ABD'de olduğu şekilde yasamanın onayına tabi olmaksızın tek başına atama yetkisi elde etmekte, hem de kanunla daha başka atamaları yapma konusunda da yetkili kılınabilecektir. Bunun denge-fren mekanizması ile uyumluluğu yoktur¹⁵⁴.

Özbudun'a göre, Anayasacılığın temel fikri, devlet iktidarını bölmektir. Hedef, devlet iktidarında karşılıklı dengeler, frenler yaratmaktır¹⁵⁵. AK Parti'nin başkanlık sistemine ilişkin önerisi, bu sistemin özü, temel felsefesi ve onun içerdiği güçlü “frenler ve dengeler” sistemiyle bağdaşmayan, iktidarın bir merkezde aşırı ölçüde yoğunlaşmasına yol açabilecek bir sistem olarak görünmektedir. Sonuçta böyle bir sistem kabul edildiği takdirde Türkiye'nin yarı-otoriter bir sisteme mahkûm olacağı yönündeki eleştiriler abartılı olsa bile, unutmamak gerekir ki, anayasal demokrasinin temel felsefesi, devlet iktidarının bir merkezde aşırı yoğunlaşmasını önleyecek bir frenler ve dengeler sistemi kurmaktır. Lord Acton'un dediği gibi, “iktidar ifsad eder (yozlaştırır), mutlak iktidar mutlak surette ifsad eder”¹⁵⁶.

Köker'e göre, başkanlık sistemi yasama-yürütme kesin ayrılığına ve bu ayrılığın dayandığı denetleme ve dengeleme zorunluluğuna dayanmaktadır. AK Parti'nin önerisi, bu yönü itibarıyla “başkanlık sistemi” ile uyumlu değildir¹⁵⁷.

Çınar'a göre, AK Parti'nin önerdiği Türk usulü başkanlık sisteminin kontrol ve denge mekanizmaları (güçler ayrılığı) kurmaktan çok, halk tarafından seçilmiş yürütmenin üstünlüğünü sağlamayı amaçladığı söylenebilir¹⁵⁸. Başkanlık sisteminin özelliklerinden biri son derece gevşek bir parti disipliniye sahip olmasıdır. Başkanlık sisteminde yürütme doğrudan halk tarafından ayrı bir seçim süreciyle belirlendiği için yasama desteğine ve dolayısıyla parti disiplinine bağlı değildir. Dolayısıyla, Başkanlık sistemini savunanların iddia ettiği etkin yasama denetiminin bir şartı parti disiplinini zayıf olmasıdır. Zira güçlü bir parti disiplini, Başkanlık sistemine geçilmesi halinde

153 ÜSKÜL, agm., s. 535.

154 ERDOĞAN, Başkanlık Sistemi, Demokrasi ve Türkiye, s. 546.

155 ÖZBUDUN, Prof. Özbudun: AKP'nin Anayasa Önerisi Mevcut Demokrasiyi Geriletir.

156 Ergun ÖZBUDUN, “Hükümet Sistemi Tartışmaları (2)”, *Zaman Gzt.*, 09.04.2013.

157 KÖKER, “AK Parti'nin Önerileri Başkanlık mı Başkancılık mı?”

158 Menderes ÇINAR, “Başkanlık Sisteminde Türk Usulü”, 09 Ocak 2013, <http://anayasaizleme.org/index.php/baskanlik-sisteminde-turk-usulu-menderes-cinar/>, (ET: 02.04.2013).

formel hükümet sistemi düzeyindeki katı güçler ayrılığını fiilen ortadan kaldıracak; ayrı seçimle oluşmasına rağmen, üyeleri başkan tarafından belirlenmiş ve başkana sadık bir yasama ile sonuçlanabilecektir, ki bu yasamanın dengeleme ve denetleme kabiliyetini yitirmesi anlamına gelir¹⁵⁹.

AK Parti önerisinde dengeler ve frenler mekanizmasına yeterince itibar edilmesinin geri planında, Başkanın sistem içerisindeki etkinliğinin artırılması amacı yer almaktadır. Nitekim AK Parti'nin hükümet sistemi projesinin oluşumunda önemli katkıları sağlayan Yavuz Atar'ın, ABD'deki başkanlık sistemine yönelik eleştirileri inceleyen makalesinde bunu izlerini görmek mümkündür. Bu makalede, her ne kadar bir zamanlar, W. Gladstone, ABD Anayasasının “insanoğlunun en mükemmel eseri” olduğunu ifade etmiş ise de¹⁶⁰, günümüzde bu Anayasa ile alakalı tartışmalarla anayasal reformların gündeme geldiği belirtilmiştir¹⁶¹. Bu makalede görüşlerine müracaat edilen ABD'li düşünürlerin belirlemelerine göre, ABD'de yaşanan bazı sistemsel sorunların kaynağı olarak, yetkilerin federal paylaşımının giderek merkezi yönetim lehine değişmesi, Kongrenin çalışmaları ile alakalı bazı güçlüklerin olması, başkanlığın giderek kurumsal olarak tecrit edilmesi, başkanla kongre arasındaki ilişkilerin kurumsal olarak bazı tıkanmalara sebep olması, mahkemelerle bürokrasinin giderek siyâsî üstünlüğü elde ediyor olmaları, siyâsî partilerin giderek zayıflıyor olması, menfaat gruplarının politika ve faaliyetlerinin aşırı ölçüde yükselmiş olması, seçim sisteminin Başkan, Senato ve Temsilciler Meclisi üzerinde birleştirici bir parti kontrolünün yapılmasını temin etmekten uzak olması, seçimler arasındaki zaman aralığının kısa olması, yürütme ile yasama arasında uyumlu bir işbirliğini temin edecek nitelikte bir hukuki mekanizmanın mevcut olmaması, yasama ve yürütmeyi müşterek amaçlar üzerinde birleştirecek bir bağ olan disiplinli ve sağlam siyâsî partilerin mevcut olmaması, mevcut kontrol ve dengeler sisteminin, yasama ve yürütme kuvvetlerinin gerekli durumlarda birbirlerini durdurmalarına ya da diğerine üstünlük sağlayarak gerekli kararları almalarına izin vermemesi teşkil etmektedir¹⁶². Harden, Amerikan anayasal sisteminin en temel sorununun yasama ve yürütme arasındaki sert kuvvetler ayrılığı anlayışı olduğunu belirtmektedir¹⁶³. Atar, Amerikan sisteminde Başkanın atamalarının Kongrenin onayına tabi olmasının Başkanı bütünüyle güçsüzleştirdiğini, bu sebeple de, AK Parti önerisinde, Başkan ile parlamentonun yetkilerinin çatışmaya yol açmayacak şekilde tayin edildiğini belirtmektedir¹⁶⁴.

Kuvvetler ayrılığı ilkesinin temel mantığı, yasama ve yürütme arasında denge- nin olması, birinin diğeri üzerinde oransız bir şekilde üstün olmamasıdır. ABD'deki

159 İbid.

160 Yavuz ATAR, “Amerika’da Güçlü Başkanlık Tartışması ve AK Parti’nin Başkanlık Sistemi Teklifi”, *Yeni Türkiye D.*, Yıl 9, S. 51, Mart-Nisan 2013, s. 548.

161 Bu konuya ilişkin tartışma ve reform önerileri için bkz.: James L. SUNGQUIST, *Constitutional Reform and Effective Government*, Washington, 1986; Charles M. HARDEN, *Constitutional Reform in America: Essays on the Separation of Powers*, Ames (Iowa), 1989.

162 ATAR, agm., s. 348-349.

163 HARDEN, *Constitutional Reform in America: Essays on the Separation of Powers*, s. 19, 201-202’den nakleden: ATAR, ag., s. 350.

164 ATAR, agm., s. 351.

başkanlık sisteminde cari olan kuvvetler ayrılığı, federal sistemle bütünlük içerisinde Başkanın etkinliğini oldukça sınırlarken; bu yolla, Kongre'nin başkanın üstün belirleyiciliği altına girmesi engellenirken, bir diğer ifadeyle yasama ile yürütme arasında dengeli bir güç ilişkisi ortaya çıkarılırken, AK Parti modelinde, denge ve fren mekanizmasının zayıflığının bir de disiplinli parti sistemi ve seçim sisteminin seçilecek temsilcileri liderin şahsına sıkı bir şekilde bağlı kılması halinde, kuvvetler ayrılığı iyicene yumuşatılmış olmakta, önerilen hükümet modeli büyük ölçüde parlamenter sisteme yaklaştırılmaktadır. Cumhurbaşkanı ile başbakanın başkanlığındaki Bakanlar Kurulunun yetkilerinin Başkanda toplandığı, sistemin merkezine yerleştirilen Başkanın, yasama yanında yargı alanında da belirleyici konuma gelmesi neticesinde Başkan merkezli bir güç temerküzü ortaya çıkmaktadır. Tabii ki bu bir siyasî tercihtir; ABD'de de bazı siyaset bilimciler cari rejimi göstermiş oldukları gerekçelerle esaslı bir şekilde eleştiriyor olabilirler. Ama şu an ABD'de cari olan sistem, saf başkanlıktır. Bu sistemin felsefî temelini kuvvetler ayrılığı teşkil etmekte, kuvvetler ayrılığı da dengeler ve frenler mekanizması ile işlerliğini sürdürebilmektedir. Zaten bu yolla Başkan'ın sistem içerisinde dizginsiz güç haline gelerek hukuk devleti ilkesine zarar vermesine mani olunmak istenmektedir. Zaten Atar da, AK Parti'nin önerdiği modelin, ABD'deki saf başkanlık modelinden farklı olduğunu; bu modelin "*rasyonelleştirilmesi*" amacıyla ortaya konulan öneriler dikkate alınarak hazırlandığını belirtmektedir¹⁶⁵. Bu vesileyle, başkanlık sisteminin temel mantığını teşkil eden "*dengeler ve frenler mekanizması*"nın oldukça zayıf olması, AK Parti'nin önerisinin, saf başkanlık sistemi bağlamında en sorunlu kısmını teşkil etmektedir.

Sonuç Yerine Genel Bir Değerlendirme ve Bazı Öneriler

AK Parti'nin hükümet sistemi önerisinin, Türkiye'de hâkim siyasî kültür bağlamında bazı handikapları içermekte olduğu söylenebilir. TBMM'nin, içinde bürokrasinin de etkin bir şekilde yer aldığı yürütmenin tamamen hâkim olmasından kurtarılarak saf başkanlık sistemi ile uyumlu olacak şekilde kuvvetler ayrılığının gerçekleşmesi amaçlanıyorsa, AK Parti'nin taslağı bu noktadan bazı noktalardan elverişli olmadığı ifade edilebilir. Türkiye'de Başkan olan kişinin aynı zamanda parlamentodaki çoğunluk partisinin liderliğini sürdürmesi, siyasî parti yapısı, seçim ve aday belirleme sistemi bağlamında sıkı bir parti disiplinin mevcut olması, milletvekili adaylarının, tabandan ziyade parti yönetiminin inisiyatifli ile belirleniyor olması, liderin gücünün milletvekili adaylarını belirlemenin yanında milletvekillerine yaptırım uygulamak dâhil birçok kritik konuları ihtiva ediyor olması, parti içi demokrasinin mevcut olmaması, başkanın, güçlü, disiplinli ve merkezîyetçi parti teşkilatı vasıtasıyla partisinin yasama kanadı vasıtasıyla yasama meclisini sıkı bir şekilde kontrol edebilecek bir güce sahip olması halinde¹⁶⁶, başkanın, yürütme yanında yaşamaya da tamamen hükmetmesi olgusunu ortaya çıkarabilecektir. Bu durumda fiilî işleyiş itibarıyla kuvvetlerin büyük ölçüde yürütmede toplanması, tehlikeli bir yetki temerküzünün ortaya çıkması riski ortaya çıkabilecektir.

165 İbid., s. 351.

166 ERDOĞAN, Başbakan'ın Kafasındaki Başkanlık Sistemi Değil "Başkancı Sistem"; Başkanlık Sistemi, Demokrasi ve Türkiye, s. 545; YANIK, Başkanlık Sistemi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği, s. 667; BACIK, a.g.m.

Yasama-yürütme ayrılığının sahici bir şekilde temin edilmesi, kâğıt üzerinde yazılı olan anayasal model kadar, hatta belki de ondan çok daha fazla ilgili ülkenin hâkim siyasî gerçekliğine bağlı bulunmaktadır. Ülkenin genel siyasî kültürü de tabii olarak bu gerçekliğe dâhildir. Bu gerçeklik, siyasî parti yapılarını, siyasî partiler arasındaki ilişkileri, toplumda ve siyasetteki ideolojik ayrışmaların yapısını, uzlaşma kültürünün gücünü ve parti taraftarlığının anlamını da ihtiva eder. Tatbik edilecek seçim sistemi ve daha özeldir aday belirleme mekanizmaları da hükümet sisteminin niteliğini etkileyen siyasî gerçekliğin bir parçasıdır¹⁶⁷.

Yürütmeden bağımsız olarak davranamayan bir parlamentonun başkanı denetlemesi ve frenlemesi mümkün olmadığı gibi, bu durum yasama ile yürütmenin fiilen birliği ile veya bunların özdeşleşmesiyle sonuçlanması kuvvetle muhtemeldir. Bu durumda, yasama, tıpkı parlamenter sistemde olduğu gibi, yürütmenin otomatik onay merciine dönüşebilir¹⁶⁸. Bu bağlamda çıkarılacak kanunlar ve diğer yasama faaliyetleri büyük ölçüde yürütmenin iradesini yansıtacak, yasamanın, yürütmeden bağımsız bir yasama faaliyeti yürütebilmesi oldukça güç olabilecektir.

Kuvvetler ayrılığının zayıflatılarak yumuşatıldığı, başkanın sistem içerisinde etkinleştirilerek denetlenmesinin kısmen de olsa zorlaştığı, AK Parti'nin hükümet sistemine ilişkin önerilerinin aynen gerçekleşmesi halinde, Türkiye'de hemen kısa süre içerisinde otoriter sisteme geçileceğini, siyasî sistemin tıkanması neticesinde askerî vesayet yönetiminin ortaya çıkacağını söylemek pek mümkün görülüyor. Fakat bu durumda sivil bir makamın elinde çok fazla bir iktidar toplanması, yoğunlaşması ortaya çıkacağı için, ülkede eksik ya da daha düşük kalitede bir demokrasinin ortaya çıkabileceği endişesi vardır¹⁶⁹.

Bütün bunlara rağmen, başkanlık sisteminin, Türkiye için yaygın olarak söylenenlerin aksine bazı önlemlerin alınması halinde, parlamenter sisteme kıyasla çok daha işlevsel olabileceği söylenebilir. Çünkü parlamenter sistemin mahzurlarının, AK Parti'nin önerdiği başkanlık modeline ilişkin olarak ileri sürülen mahzurlardan fersah fersah fazla olduğu söylenebilir. AK Parti'nin önerdiği başkanlık modelinin, işlevsel ve sistemin temel mantığı ile çelişmeksizin benimsenebilmesi için şu önerilerin yerine getirilmesi gerektiği kanaatindeyim:

(1) Parti merkezinin yasama organına seçilecek adayları belirleme mekanizmasını kontrol etmesini önleyen kanuni düzenlemeler benimsenmeli, başkan ve milletvekili adayları yukarıdan aşağıya değil seçmen tabanı tarafından belirlenmelidir.

(2) Birinci öneriyi tamamlayıcı unsur olarak “dar bölgesel ya da tek isimli tek tur lu basit çoğunluk seçim sistemi” benimsenmeli. Bu usul vasıtasıyla, hem parlamento güç kazanmış olacak, hem de halkın iradesi belirleyici olacaktır. Bunun neticesinde, yürütmeye karşı gündemine hâkim ve kuvvetler ayrılığı ile uyumlu bir yasama organı ortaya çıkabilecektir.

167 ERDOĞAN, Başkanlık Sistemi, Demokrasi ve Türkiye, s. 545.

168 İbid., s. 545.

169 ÖZBUDUN, “Prof. Özbudun: AKP'nin Anayasa Önerisi Mevcut Demokrasiyi Geriletir”

(3) “Dengeler ve frenler” mekanizmasının işletilebilmesi için, Başkan tarafından yapılan atamaların tamamı olmasa da önemli bir kesimi TBMM’nin onayına tabi tutulmalı. Burada TBMM’de onaylama kararının alınabilmesi için belki ABD’de olduğu şekliyle mutlak manada nitelikli bir çoğunluk aranmayabilir. Çünkü her halükârda üçte iki, beşte üç, dörtte üç gibi nitelikli çoğunlukların aranması, uzlaşma kültürünün oldukça zayıf olduğu Türkiye’de çoğu kereler onaylama işlemleri siyasi tıkanmalara sebep olabilir; bu bağlamda çoğu kritik atamalar yapılamayabilir. Burada öncelikle üçte iki ya da beşte üç gibi nitelikli çoğunluk aranabilir, şayet ilk turlarda bu sağlanıyorsa üye tamsayısının salt çoğunluğu şeklinde bir çoğunluk yeterli görülebilir.

(4) Her ne kadar ABD’de başkanlık sisteminin başarılı olmasında federal yapının benimsenmiş olmasının önemli bir etkisi olduğu belirtilse de, Başkanlık sisteminin üniter yapı içerisinde kalınarak benimsenmesi halinde, yerel yönetimlerin güçlü olması ya da en azından idari özerkliğin benimsenmiş olması, bu sistemin daha başarılı olarak uygulanmasını mümkün hale getirebilir. Bunun sağlanması halinde, kaygılar kısmen de olsa azaltılmış olabilir¹⁷⁰.

(5) Parti içerisinde güçlü lider merkezli parti disiplini mümkün olduğu kadarıyla zayıflatılmalıdır. Muhtemelen yukarıda sözünü ettiğim seçim sistemi kısmen de olsa bu amacı mümkün hale getirebilecektir.

(6) kanun gücünde olan ve yasama işlemleri ile düzenlenebilecek konulara ilişkin olan başkanlık kararnamelemleri çıkarıldığı gün TBMM’nin onayına sunulmalıdır; Meclis, bu kararnameler hakkında belli bir süre içerisinde karar vermelidir.

(7) Yargının bağımsızlık ve tarafsızlığı güçlendirilerek, hukuk içerisinde güçlü hale gelmesi için hukukî ve pratik her türlü önlemler alınmalıdır. Bağımsızlık ve tarafsızlık ile cihazlanan yargının hukuk içerisinde güçlü hale gelmesi, yetki temerküzüne karşı en büyük ve etkili frenleyici mekanizmayı teşkil edecektir. Bunun kısa vadede salt kanunî düzenlemelerle gerçekleştirilebilmesi pek mümkün görülmemektedir¹⁷¹. Bunun için, bu öneri ile uyumlu hukukî ve kurumsal değişikliklerin evleviyetle yapılması, daha sonra da arzu edilen neticenin gerçekleşmesinin sabırla beklenmesi gerekir. Belki de gerçekleşmesi en zor öneri budur. Çünkü bunun için, başta siyasi çevreler olmak üzere hemen her kesimde, yargının tarafsızlığının sağlanması, bu maksada yönelik olarak fetihçi saiklerle kadrolaşmacı anlayışın terk edilmesi gerekir. Bağımsız ve tarafsız yargı kültürünün köklü olarak yerleştiği bir ülkede üyeleri seçim vasıtasıyla belirlenen demokratik siyasî kurumların yargı organlarına atama yapmasından korkmaya lüzum kalmayacaktır. Hatta bu yolla yargının bir ölçüde demokratik meşruiyeti tahkim edilmiş olacaktır.

170 ERDOĞAN, Başbakan’ın Kafasındaki Başkanlık Sistemi Değil “Başkancı Sistem”.

171 Adnan KÜÇÜK, “Belki de Gerçekleşmesi En Zor Olan İnkelerden Birisi: Yargının Tarafsızlığı”, *Stratejik Boyut D.*, Yıl 2, S. 5, Ekim-Kasım-Aralık 2009, s. 26-27.

Kaynakça

- “Adalet ve Kalkınma Partisi’nin Türkiye Büyük Millet Meclisi Anayasa Uzlaşma Komisyonu’na Sunduğu Başkanlık Sistemi Önerisi”, *Başkanlık Sistemi*, (Edt.: Murat AKTAŞ & Bayram COŞKUN), Liberte y., Ankara, 2015, ss. 534-551.
- AKÇALI, Pınar, “Genel Özellikleri, Yararları ve Sakıncaları Işığında Başkanlık Sistemleri”, *Yeni Türkiye D.*, Yıl 9, S. 51, Mart-Nisan 2013.
- AKÇALI, Pınar, “Siyasal İstikrar ve Başkanlık Sistemi: Amerika Birleşik Devletleri Örneği”, *Başkanlık Sistemi ve Türkiye*, Kalkedon y., İstanbul, 2007.
- ALKAN, Haluk, “Karşılaştırmalı Başkanlık Sistemleri: Latin Amerike ve Sovyet Sonrası Örnekler Üzerine Bir İnceleme”, *Yeni Türkiye D.*, Yıl 9, S. 51, Mart-Nisan 2013.
- ATAR, Yavuz, “Amerika’da Güçlü Başkanlık Tartışması ve AK Parti’nin Başkanlık Sistemi Teklifi”, *Yeni Türkiye D.*, Yıl 9, S. 51, Mart-Nisan 2013.
- BACIK, Gökhan, “Başkanlık Sistemi: Türkiye Usulü Bir Tartışma”, <http://anayasaizleme.org/index.php/baskanlik-sistemi-turkiye-usulu-bir-tartisma-gokhan-bacik/>, (ET: 02.04.2013).
- BAL, İdris, “Başkanlık Sistemi Türkiye’nin Sorunlarını Çözer mi?”, *Yeni Türkiye D.*, Yıl 9, S. 51, Mart-Nisan 2013.
- BOYUNSUZ, Şule Özsoy, “Başkanlık Sisteminin Anayasal, Kurumsal, Davranışsal Dinamikleri ve Türkiye İçin Başkanlık Sistemi Tercih”, *Yeni Türkiye D.*, Yıl 9, S. 51, Mart-Nisan 2013.
- BRADLEY, Curtis A. & POSNER, Eric A., “Presidential Signing Statements And Executive Power”, *Chicago Law School: Public Law And Legal Theory Working Paper Series*, Paper No. 133.
- BRUFF, Harold H., “Presidential Power and Administrative Rulemaking”, *The Yale Law Journal*, Volume 88, Number 3, January 1979.
- CAN, Osman, “Başkanlık Sistemi Hakkında Birkaç Not”, *Yeni Türkiye D.*, Yıl 9, S. 51, Mart-Nisan 2013.
- ÇINAR, Menderes, “Başkanlık Sisteminde Türk Usulü”, 09 Ocak 2013, <http://anayasaizleme.org/index.php/baskanlik-sisteminde-turk-usulu-menderes-cinar/>, (ET: 02.04.2013).
- DÖNER, Ayhan, “Başkanlık Sisteminin Türkiye’de Uygulanabilirliği”, *Yeni Türkiye D.*, Yıl 9, S. 51, Mart-Nisan 2013.
- DURGUN, Gonca Bayraktar, “Hükümet Sistemi Tartışmaları ve Türkiye”, *Yeni Türkiye D.*, Yıl 9, S. 51, Mart-Nisan 2013.
- ERDOĞAN, Mustafa, *Anayasa Hukuku*, 7. B., Orion y., Ankara, 2011.
- ERDOĞAN, Mustafa, “Başkanlık Sistemi, Demokrasi ve Türkiye”, *Yeni Türkiye D.*, Yıl 9, S. 51, Mart-Nisan 2013.
- ERDOĞAN, Mustafa, “Başbakan’ın Kafasındaki Başkanlık Sistemi Değil ‘Başkancı Sistem’”, (03.04.2013 Çarşamba), <http://www.agos.com.tr/haber.php?seo=basbakanin-kafasindaki-baskanlik-sistemi-degil-baskanci-sistem&haberid=4302>, (ET: 10.04.2013).
- FENDOĞLU, Hasan Tahsin, “Başkanlık Sisteminin Türkiye’de Uygulanabilirliği”, *Yeni Türkiye D.*, Yıl 9, S. 51, Mart-Nisan 2013.

- GÖNENÇ, Levent, “Türkiye’deki Hükümet Sistemi Tartışmalarına İlişkin Değerlendirmeler”, *Yeni Türkiye D.*, Yıl 9, S. 51, Mart-Nisan 2013.
- GÖZLER, Kemal, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, Ekin y., Bursa, 2010.
- HARDEN, Charles M., *Constitutional Reform in America: Esseys on the Seperation of Povers*, Ames (Lowa), 1989.
- KAPANİ, Münci, “Amerika Birleşik Devletleri Başkanının Fevkalade Selâhiyetleri”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi D., Yıl 1952, C. 9, S. 1-2.
- KARATEPE, Şükrü, “Hükümet Sistemleri ve Türkiye”, *Yeni Türkiye D.*, Yıl 9, S. 51, Mart-Nisan 2013.
- Kemel Karpat: “Türk Tipi Esnek Başkanlık Olsun”, (Röportajı Yapan: Burcu BULUT) *Yeni Şafak Gzt.*, 29.11.2012.
- KÖKER, Levent, “AK Parti’nin Önerileri Başkanlık mı Başkancılık mı?”, *Zaman Gzt.*, 27.12.2012.
- KÖKER, Levent, “Nasıl ve Ne İçin Başkanlık Sistemi?”, *Zaman Gzt.*, 15.11.2012.
- KUZU, Burhan, *Her Yönü İle Başkanlık Sistemi*, Babıali Kültür y., İstanbul, 2011.
- KÜÇÜK, Adnan, *Anayasa Hukuku*, 2. B., Orion y., Ankara, 2012.
- KÜÇÜK, Adnan, “Yargı Temelli Yaşanan Sorunların Temeli: Fetihçi Anlayış”, *Yeni Şafak Gzt.*, 20.01.2014.
- KÜÇÜK, Adnan, “Belki de Gerçekleşmesi En Zor Olan İlkelerden Birisi: Yargının Tarafsızlığı”, *Stratejik Boyut D.*, Yıl 2, S. 5, Ekim-Kasım-Aralık 2009.
- LIJPHARD, Arend, *Çağdaş Demokrasiler*, (Çev.: Ergun ÖZBUDUN & Ersin ONULDURAN), Türk Demokrasi Vakfı ve Siyasi İlimler Derneği Ortak y., Ankara, 1985.
- NOMER, Mert, *ABD Başkanlık Sisteminde Başkanın Yetkileri*, XII Levha y., İstanbul, 2013,
- ÖZBUDUN, Ergun, “Hükümet Sistemi Tartışmaları”, *Yeni Türkiye D.*, Yıl 9, S. 51, Mart-Nisan 2013, s. 530.
- ÖZBUDUN, Ergun, “Ergun Özbudun’la Hükümet Sistemi Üzerine Söyleşi”, (Söyleşiyi Yapan: Levent KORKUT) *Demokrasi Platformu D.*, Y. 9., S. 33, Haziran-2013-1.
- ÖZBUDUN, Ergun, “Türk Usulüne Göre Başkanlık Sistemi”, *Milliyet Gzt.*, 15.12.2012.
- ÖZBUDUN, Ergun, “Prof. Özbudun: AKP’nin Anayasa Önerisi Mevcut Demokrasiyi Geriletir”, *Taraf Gzt.*, 18.03.2013.
- ÖZBUDUN, Ergun, “Türk Usulüne Göre Başkanlık Sistemi”, *Milliyet Gzt.*, 15.12.2012.
- ÖZBUDUN, Ergun, “Hükümet Sistemi Tartışmaları (2)”, *Zaman Gzt.*, 09.04.2013.
- ÖZER, Atilla, *Başkanlık Hükümeti Sistemi ve Bu Sistemin Türkiye Açısından Uygulanabilirliği*, 2. B., Ankara, 1988.
- Prof. Andrew Arato, “AK Partinin Önerdiği Hiper Başkanlık”, (Röportajı yapan: Ezgi BAŞARAN), *Radikal Gzt.*, 18.02.2013.
- Prof. Kemal Karpat: “Başkanlık Sistemi Türkiye’nin Geleneklerine Dayanıyor”, (Röportajı Yapan: Baha ERBAŞ), *Sabah Gzt.*, 03.06.2011.

- SARTORİ, Giovanni, *Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği*, (Çev.: Ergun ÖZBUDUN), Yetkin y., Ankara, 1997.
- SUNGQUIST, James L., *Constitutional Reform and Effective Government*, Washington, 1986.
- TEKİN, Yusuf, “Hükümet Sistemi Tartışmalarının Sorunlu Görünümü”, *Yeni Türkiye D.*, Yıl 9, S. 51, Mart-Nisan 2013.
- TEKİN, Yusuf, “Skolastik Parlamenter Sistem Hastalıkları”, *Star Gzt. ,Açık Görüş*, 14.04. 2013.
- TEZİÇ, Erdoğan, “Başkanlık Rejimini Anlamak”, *Yeni Türkiye D.*, Yıl 9, S. 51, Mart-Nisan 2013.
- TOSUN, Gülgün E. & TOSUN, Tanju, *Başkanlık ve Yarı Başkanlık Sistemleri*, Alfa y., İstanbul, 1999.
- TUNAYA, Tarık Zafer, *Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku*, 5. B., Araştırma, Eğitim, Ekin y., İstanbul, 1982.
- TUNÇ, Hasan, “Türkiye’de Başkanlık Sistemi mi? Parlamenter Sistem mi?”, *Yeni Türkiye D.*, Yıl 9, S. 51, Mart-Nisan 2013.
- TURAN, İlter, “Başkanlık Sistemi ve Ülkemizde Başkanlık Sistemi Tartışmaları”, *Yeni Türkiye D.*, Yıl 9, S. 51, Mart-Nisan 2013.
- TURHAN, Mehmet, *Hükümet Sistemleri ve 1982 Anayasası*, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi y., Diyarbakır, 1989.
- ULUŞAHİN, Nur, *Anayasal Bir Tercih Olarak Başkanlık Sistemi*, Yetkin y., Ankara, 1999.
- ÜSKÜL, M. Zafer, “Başkanlık Sistemi mi? Neden?”, *Yeni Türkiye D.*, Yıl 9, S. 51, Mart-Nisan 2013.
- YANIK, Murat, *Başkanlık Sistemi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği*, Alfa y., İstanbul, 1997.
- YANIK, Murat, “Başkanlık Sistemi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği”, *Yeni Türkiye D.*, Yıl 9, S. 51, Mart-Nisan 2013.

